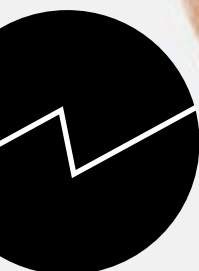

Fortsatt hekta på tegneserier?

- Energibruken øker
- Alenemødres inntekt
- Er Norge blitt mindre religiøs?
- Siden sist

Statistics Norway

Statistisk sentralbyrå

Samfunnsspeilet

14 prosent

av befolkningen i Norge

sto utenfor tros- eller livssynsforeninger i 2012. Ti år tidligere var tallet 8 prosent. Kan man si at Norge er i ferd med å bli sekularisert? Samtidig bidrar innvandringen til at medlemstall i trossamfunn utenfor statskirken vokser.

Les mer i Liv Taules artikkel, side 9.

54 prosent

– så mye mer energi

brukte norske virksomheter i 2012, sammenlignet med 2000. Den samlede produksjonen har økt enda mer, med 30 prosent. Det betyr at det nå brukes mindre energi per produsert enhet – i industrien, men ikke olje- og gassutvinningen.

Sigrid Hendriks Moe skriver om utviklingen, side 17.

12 prosent

av alle som lever av sosialhjelp,

er alenemødre. For hele gruppen har utviklingen i 2000-2012 gått den rette veien, de er blitt færre. Men ikke alenemødrene – flere har nå sosialhjelp som hovedinntekt. 44 prosent av dem er flyktninger fra Afrika.

Les mer i Harald Tønseths artikkel, side 23.

1/2014

Samfunnsspeilet

1/2014 – 28. årgang

Samfunnsspeilet presenterer aktuelle analyser om levekår og livsstil, og kommer ut fem ganger i året. Tidsskriftet gir viktig informasjon om sosiale, demografiske, økonomiske og kulturelle endringer i samfunnet.

Samfunnsspeilet henvender seg til deg som er samfunnsengasjert, og til deg som har bruk for å kjenne det norske samfunnet i jobben din. For studenter og skoleelever er tidsskriftet en nyttig kilde som fyller tomrommet mellom lærebøker og dagspressen.

Redaksjon: Elisabeth Nørgaard (ansv.), Natasza P. Sandbu (red.), Lars Østby, Frode Brunvoll, Fride Eeg-Henriksen, Geir Hjemås, Even Høydahl, Geir Nygård, Elisabeth Rønning, Toril Sandnes, Ole Sandvik, Trond Amund Steinset, Kenneth Aarskaug Wiik.

Redigering: Gunn Bredevang og Helga Nordermoen (layout).

Foto: Colourbox, Crestock, Studio Vest, <http://www.tegneseriearkivet.no>

Design: Siri E. Boquist

Trykk: 07 Media

Priser: Per år kr 330,- (institusjoner), kr 220,- (private). Enkeltnr. kr 65,-.

Neste nummer av Samfunnsspeilet kommer ut i april 2014.

Internett: <http://www.ssb.no/>

E-post: ssb@ssb.no

ISBN 978-82-537-8875-3 Trykt versjon

ISBN 978-82-537-8876-0 Elektronisk versjon

ISSN 0801-7603 Trykt versjon

ISSN 0809-4713 Elektronisk versjon

© Statistisk sentralbyrå, februar 2014.

Artikler i tidsskriftet kan ikke uten videre tas som uttrykk for Statistisk sentralbyrås oppfatning.

Ved bruk av stoff fra tidsskriftet, oppgi kilde: Samfunnsspeilet, Statistisk sentralbyrå.

Odd Frank Vaage

Lesing av tegneserieblader

Donald Duck holder fast på guttene 2

Liv Taule

Religion og livssyn i endring

Norge – et sekulært samfunn? 9

Sigrid Hendriks Moe

Energibruk og energiintensitet i norsk økonomi 2000-2012

Energibruken øker – økonomien vokser mer 17

Harald Tønseth

Enslige mødre med sosialhjelp som hovedinntekt

Flere alenemødre avhengige av sosialhjelp 23

Siden sist 30

Donald Duck holder fast på guttene

Mens tegneseriebladene var en svært viktig del av barn og unges fritid på 1950-, 1960- og 1970-tallet, har Internett og elektroniske spill nå i stor grad tatt over. Antall tegneserieblader har sunket, og prisene har økt. Gutter har vært de ivrigste – 66 prosent leste tegneserieblader daglig i 1991, 19 prosent gjorde det i 2012. Likevel leser godt over 40 prosent av guttene tegneserieblader ukentlig. Denne interessen går ikke ut over boklesing; de som leser tegneserieblader, leser også bøker i større grad enn andre.

Odd Frank Vaage

Om mediebruksundersøkelsene

Mediebruksundersøkelsene er gjennomført årlig i Statistisk sentralbyrå siden 1991, og viser nordmenns bruk av og tilgang til ulike massemedier. Undersøkelsene er gjennomført blant et representativt utvalg av befolkningen i alderen 9-79 år. De dekker månedene mars, juni, september og desember og alle dager i uka. Siste utgave av disse undersøkelsene ble publisert i Norsk mediebarometer 2012 ([Vaage 2013](#)).

Odd Frank Vaage er sosiolog og seniorrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for leveårsstatistikk. (odd.vaage@ssb.no)

I 1911 ble det første tegneseriebladet, eller skal vi kalle det tegneseriebok, utgitt i Norge. Det handlet om de nå klassiske brødrene Knoll og Tott (originaltittel i USA: *Katzenjammer kids*), og hadde tittel «Knold og Tot til lands og til vands». Det første norske tegneseriebladet, «Professor Tanke» av Maurits Hansen, kom ut i 1927.

Hvordan har lesingen av slike blader utviklet seg i de siste 20 åra? Det kan vi se ut fra tall i Statistisk sentralbyrås mediebruksundersøkelser (se tekstboks). Denne utviklingen er interessant, sett mot bakgrunn av tegneseriebladenes historie, og da først og fremst bladene for barn og unge, som leser mest tegneserieblader.

Tegneseriebladenes «gylne periode»

Oppblomstringen av tegneseriebladene skjedde i første omgang i USA, like før 2. verdenskrig. Starten på *Golden age of comic books* i USA er «fastsatt» til juni 1938, da Superman (Stålmannen) så dagens lys i et tegneserieblad for første gang (Coville). Perioden var likevel ikke synonym med superhelter. Skrekkfortellinger, morsomme dyr, detektiver som løser kriminalgåter, westernhistorier, romantikk og mye annet var ofte mer populært enn superheltene.

Tegneseriebladene ble kritisert for sitt innhold. Det ble blant annet hevdet at «de mest gylne tider» for disse bladene i USA endte med Fredric Werthams bok «*Seduction of the innocent*» (Forførelse av de uskyldige), basert på sju års studier av barn og lesing av tegneserieblader (Wertham 1954). Hans studier skulle ha påvist at tegneserier var hovedårsaken til ungdomskriminalitet.

Wertham hevdet også at slike blader ga barna feilaktige idéer om de fysiske lover, fordi Superman kunne fly. De ga også barna tanker om homoseksualitet, fordi Robin (Batmans venn) gikk med kortbukse og bare bein, og bare var knyttet til Batman. Wonder Woman ga små jenter «gale idéer» om kvinnens plass i samfunnet. Selv om bladprodusentene prøvde å kjempe imot, endte denne debatten med at de selv innførte «Comic Code Authority» med regler for hva slike blader kunne inneholde. De særpregete skrekkbladene ble med dette borte fra markedet.

Helter, komiske dyr og western

I Norge lå vi et godt stykke etter USA når det gjaldt utgivelser av tegneserieblader. Ett blad ble gitt ut under 2. verdenskrig (se tabell 1). Da krigen var over, kom det ganske raskt nye utgivelser. Denne bølgen av nye blader varte gjennom hele 1950-tallet og 1960-tallet (tabell 1), og det var stort sett oversettelser fra amerikansk. Dette var magasinblader med ulike typer tegneserier, slik som Spøk og spenning, Seriemagasinet og Skipperen, og helteblader, slik som Tarzan, Fantomet og Stålmannen. Dyrekomikken var godt representert, med blant annet Donald Duck, Hakke Hakkespett og Tom og Jerry. Western-bladene var også godt representert, slik som Vill Vest, Texas, og Præriebladet.

Et blad som kanskje skilte seg ut, var Illustrerte Klassikere, tegneserieutgaver av de store klassikerne i verdens litteraturhistorie, slik som David Copperfield og Hamlet. I alt ble det gitt ut 221 blader i denne serien i Norge fra 1954 til 1976.

På listen over tegneserieblader gitt ut i Norge fram til 1970 var typisk skrekkepregete blader fraværende. De kom delvis i handelen seinere, for eksempel Skrekkmagasinet (1972-1975), Sjokk (1973) og Iskalde Grøss (1982-1994). Dette er noe av forklaringen på at kritikken mot tegneseriebladene i Norge ikke ble så sterk som i USA på 1950-tallet (Gisle 1982). Likevel ble tegneserieblader generelt av mange sett på som useriøs fritidsbruk, uten noen særlig verdi, verken som lesestoff eller som kulturspreder.

I tillegg til bladene, nevnt i tabell 1, dukket det også opp tegneserieblader på 1960-tallet som var mer beregnet for ungdom, slik som James Bond, Helgenen, På vingene, Kampserien, Spion 13, Amor, Hjerterevyen, Tuppen og Lille-mor.

Tegneseriene som en del av barnekulturen

Lesing av tegneserieblader var en sentral del av barnekulturen fra 1950-tallet og minst tre tiår framover. Det var ikke uvanlig å se barn i 8-10-årsalderen, helst gutter, som satt sammen i trappeoppgangen eller på trammen med skoesken full av tegneserieblader, og byttet blader. Ut med de bladene som var lest, og inn med dem som ikke var lest ennå!

Det var ikke mange norske tegneserieblader i salg i denne perioden. Stomperud, Smørbukk, Tuss og Troll og Nils og Blåmann er eksempler på slike blader. Dette var helst julehefter, som bare kom ut en gang i året, ved siden av at de var seriestriper i ukeblader, til glede for både barn og voksne.

Tabell 1 viser at mange av de tegneseriebladene som begynte å komme ut på 1940-, 1950- og 1960-tallet, forsvant igjen etter noen få år. Andre holdt det gående lenger, men veldig få helt fram til 2000-tallet. Noen få eksisterer fremdeles i 2014. Ikke så mange nye har kommet til i de seinere åra. De nye som har hevdet seg godt, er blant annet Pondus og Nemi. Men dette er ikke blader i første rekke for barna, de retter seg også i stor grad til ungdom og voksne lesere.

På vikende front

En grunn til at tegneseriebladene som medium er blitt lite diskutert, kan nok være at de i nokså lang tid har vært på vikende front. Donald Duck solgte i løpet av 1996 7,7 millioner eksemplarer i Norge. I 2003 var salget sunket til

Tabell 1. Start- og sluttår for sentrale tegneserieblader for barn i Norge, startår 1941-1969

Startår	Sluttår	Tittel
1941	1954	Spøk og spenning
1947	1959	Skipperen
1948	-	Donald Duck
1949	-	Fantomet
1951	1979	Seriemagasinet
1952	1982	Lyn Gordon
1952	1991	Stålmannen, seinere Supermann
1953	1987	Lynvingen, seinere Batman
1952	1955	Alle gutters serieblad
1953	1990	Vill Vest
1953	1979	Texas
1954	1976	Illustrerte Klassikere
1954	1968	Jukan
1956	1959	Trulte
1957	1990	Præriebladet
1957	2002	Hakke Hakkespett
1957	1971	Eventyrbladet
1958	1988	Lille Lulu
1958	-	Tom og Jerry
1958	1969	Daffy
1959	1982	Lassie
1959	1988	Dennis
1961	1984	Tomahawk
1962	1983	Familien Flint
1963	1987	Helan og Halvan
1965	1990	Pellefant
1965	2000	Tarzan
1966	1979	Tempo
1966	1990	Korak Tarzans sønn
1967	1981	Superboy

Kilde: www.tegneseriearkivet.no.

Tabell 2. **Opplagstall for tegneseriebladet Donald Duck & Co, gjennomsnitt per nummer. 2000-2012**

2000	170 000
2004	130 099
2005	122 326
2006	117 926
2007	111 367
2008	99 216
2009	87 449
2010	72 454
2011	68 235
2012	60 326

Kilde: Mediebedriftenes landsforening.

5 millioner eksemplarer. Fantomet hadde i 1996 et årlig salg på 606 000 eksemplarer. I 2002 var salget halvert (Mediebedriftenes landsforening).

Tabell 2 viser nedgangen i opplagstall per nummer for det tegneseriebladet som har vært mest solgt i Norge fra begynnelsen av 1950-tallet til i dag, nemlig Donald Duck & Co.

Mens opplagstallet var på 170 000 i 2000, sank det relativt jevnt og var nærmere 60 000 i 2012. Det vil si at opplagstallet var bare 35 prosent av hva det var tolv år tidligere.

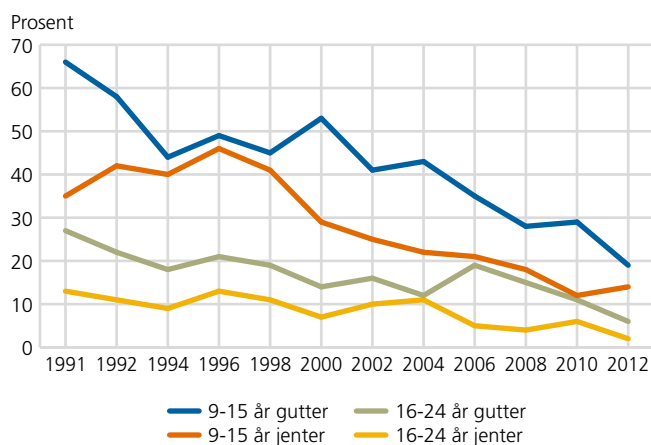
Prisen på bladene har økt

Kan prisen på bladene ha hatt noen betydning for nedgangen i opplagstall? Prisen på Donald Duck var i 1964 1 krone, i 2012 var den 39 kroner. Hadde prisen fulgt den generelle prisstigningen, burde bladet ha kostet omtrent 10 kroner. Det har altså vært en betydelig prisstigning på tegneserieblader (og andre trykte medier) i denne perioden.

Til sammenligning kostet et 23 tommers svart/hvitt-TV i 1961 rundt kr 2 200 kroner. I 2013 kostet en 39 tommers LED-TV 2 995 kroner. Hadde TV-prisen fulgt tegneserieblad-prisen, ville en slikt TV i 2013 kostet om lag. 85 000 kroner. Dette forteller oss at prisen på tegneserieblader er forholdsvis høy i våre dager i forhold til for 50 år siden, selv når vi tar synkende kroneverdi med i betraktning.

Lesing av tegneserieblader ble tatt med som eget tema i SSBs mediebruksundersøkelser fra starten i 1991. Vi skal nå se på disse tallene, i en periode da mange tegneserieblader ble borte fra markedet og prisene økte.

Figur 1. **Andel som har lest tegneserieblader en gjennomsnittsdag. 1991-2012**

Kilde: Mediebruksundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå.

Færre leser tegneserier ...

Det har vært en nokså jevn nedgang i andelen som leser tegneserieblader en gjennomsnittsdag, blant personer i alderen 9-79 år, fra 1991 til 2012, viser mediebruksundersøkelsene. Mens andelen var 11 prosent i 1991, var den 4 prosent i 2012. Særlig har nedgangen vært stor blant menn, fra 14 prosent til 5 prosent i denne perioden. Kvinnene har i alle åra lest tegneserieblader i noe mindre grad enn menn. Blant dem har det vært en nedgang i andelen fra 7 til 3 prosent.

Gutter i alderen 9-15-år leser mest tegneserieblader, hele 66 prosent av guttene gjorde det daglig 1991 (figur 1). Som i resten av befolkningen har denne andelen sunket de siste tiåra, til 19 prosent i 2012. Blant jentene var det 35 prosent som leste tegneserieblader i 1991, og hele 46 prosent i 1996. Deretter har andelen falt til 14 prosent i

2012. Den har uansett vært betydelig lavere enn blant gutter, men med en nedgang på omtrent på samme nivå.

16-24-åringene har i hele perioden 1991-2012 lest tegneserieblader i mindre grad enn de yngre barna. Men tendensen til at gutter oftere enn jenter leser slike blader, er tydelig også i denne aldersgruppen. Også ungdommene i denne aldersgruppen har mistet mye av interessen. Blant guttene har nedgangen gått fra 27 prosent i 1991 til 6 prosent i 2012. Blant jentene gikk den ned i samme periode, fra 13 prosent til 2 prosent.

Bare en liten gruppe leser et eller flere tegneserieblader når vi ser på voksne i alderen 25-44 år og 45-66 år. I 1991 utgjorde de henholdsvis 5 og 1 prosent. I 2012 var andelen 3 og 2 prosent. Også her leser menn i noe større grad enn kvinner denne typen blader, men forskjellene er små.

... og vi bruker mindre tid på å lese dem

Tiden tegneseriebladlesere bruker, de dagene de finner tid til det, har også sunket. Nedgangen har vært betydelig, særlig fra 1991 til 1994. Ser vi befolkningen under ett, har tiden per dag brukt på tegneserieblader gått ned i perioden 1991-2012, fra 36 til 23 minutter. Interessen og bruken har falt både blant menn og kvinner.

Blant barn i alderen 9-15 år har det vært en noe mindre nedgang. For gutter har det vært en nedgang fra 34 minutter i 1991 til 31 minutter i 2012. For jenter har nedgangen i samme periode vært fra 36 minutter til 30 minutter.

Siden tegneserieblader vanligvis har kommet ut en gang i uka eller sjeldnere, kan det være et viktig poeng å se på hvor stor andel som leser slike blader i løpet av ei uke. Dette gir et mer rettferdig bilde av markedsandelen sammenlignet med aviser som i stor grad kommer ut minst fem dager i uka.

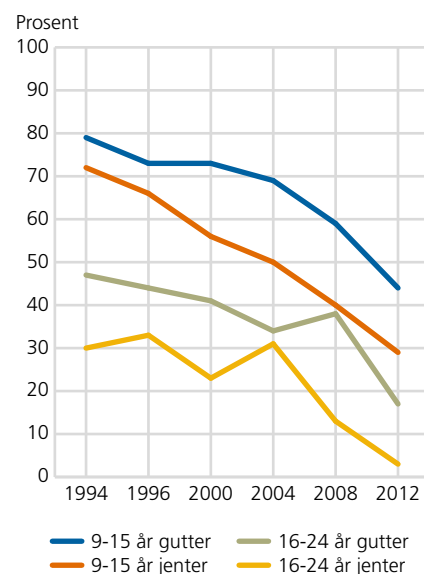
Nesten halvparten av guttene leser tegneserieblader ukentlig

I 1994 hadde 23 prosent av befolkningen i alderen 9-79 år lest et tegneserieblad i løpet av siste uke. I 2012 var tallet sunket til 10 prosent. Nedgangen har vært betydelig blant både menn og kvinner (se figur 2).

I aldersgruppen 9-15 år har interessen også falt. I 1994 hadde 79 prosent av guttene lest tegneserieblader siste uke, nesten åtte av ti gutter. I 2012 gjaldt det 44 prosent. Blant jentene i samme aldersgruppe gikk lesingen av tegneserieblader fra 72 prosent i 1994 til 29 prosent i 2012.

En lignende nedadgående tendens som for de yngre barna finner vi blant 16-24-åringene, men på et lavere andelsnivå. 17 prosent av guttene leste slike blader i løpet av uka i 2012, blant jentene var andelen nede i 3 prosent.

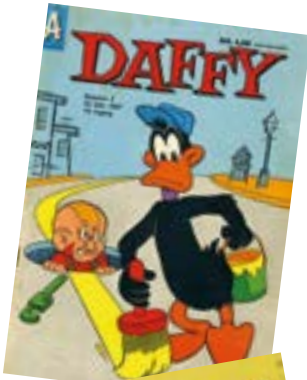
Figur 2. Andel som har lest tegneserieblader en gjennomsnittlig uke. 1994-2012

Kilde: Mediebruksundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå.

Hva med de voksne i alderen 24-44 år? 17 prosent leste tegneserieblader i 1994. I 2012 var det 10 prosent. I aldersgruppen 45-66 år var det en nedgang i samme periode, fra 7 til 4 prosent.

Går ikke ut over boklesing

Kan det være et ankepunkt mot lesing av tegneserieblader at det går ut over lesing av bøker? Tabell 3 viser i hvilken grad de som leser tegneserieblader, også leser bøker, sammenlignet med dem som ikke leser tegneserieblader. For begge kjønn, både blant befolkningen generelt og blant barn og unge, er det nesten uten unntak slik at de som har lest tegneserieblader i løpet av ei uke, i større grad også har lest bøker i samme periode enn dem som ikke har lest tegneserieblader (tabell 3).

Vi kan si med nokså stor sikkerhet at både tegneserieblader og bøker appellerer til de samme gruppene, det vil si til dem som er glad i å lese.

Donald Duck topper leselisten

Bladet Donald Duck & Co har vært, og er fremdeles, det bladet som flest leser når de leser tegneserieblad i Norge (Vaage 2013). Første nummer kom i desember 1948. I 2012 var det 57 prosent av befolkningen som leste tegneserieblader en gjennomsnittsdag, som leste dette bladet. Denne andelen har variert noe de siste 20 åra, men har hele tiden ligget godt over 50 prosent. I 1994 var andelen så høy som 78 prosent. Det er ingen andre tegneserieblader som tilnærmelesvis kan sammenlignes med dette bladets popularitet. Det som kom nærmest i 2012, var Pondus, med en andel på 25 prosent av tegneseriebladleserne.

Hva har overtatt for tegneseriebladene?

Når vi ser at lesing av tegneserieblader har gått nedover de siste 20 åra, er det da slik at de er blitt utkonkurrert av andre medietilbud? Og gjelder nedgangen også andre trykte medier? Tabell 7 og 8 viser utviklingen i brukerandelen av ulike medier i denne perioden blant barn (figur 3 og 4).

I tillegg til at andelen som leser tegneserieblader, har sunket for begge kjønn, både blant 9-15-åringene og 16-24-åringene, har også andel papiravislesere sunket kraftig blant disse gruppene. Blant de eldste guttene har nedgangen i avislesing sunket fra 89 prosent i 1991 til 28 prosent i 2012.

Bøker holder stand blant barna

Blant 9-15-åringene har andelen boklesere holdt seg på et høyt nivå de siste 6-7 åra sammenlignet med siste del av 1990-tallet. Blant dem har boka derfor ikke tapt terreng. Blant 16-24-åringene har det derimot gått nedover med bokleserandelen, særlig for guttene.

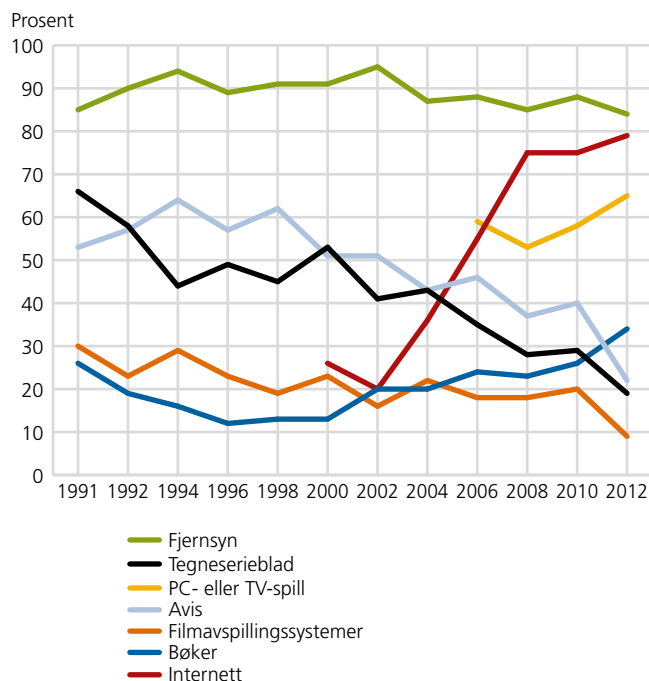
Ulike måter å avspille film har økt fra 1991 (Vaage 2013). I begynnelsen var det VHS-kassettspillere som var rådende. I 2002 hadde 82 prosent av befolkningen en slik spiller i husholdningen. DVD-spillere tok så over og nådde sitt høydepunkt i 2008, med en tilgang i husholdningene på 87 prosent. Dette filmavspillingssystemet er fremdeles rådende, hvis vi inkluderer Blu-ray-spillere. De siste åra har harddiskspillerne vært på rask frammarsj, og avspilling via nettet (streaming) følger etter.

Tabell 3. Andel boklesere på fritiden blant lesere og ikke-lesere av tegneserieblader en gjennomsnittlig uke. Etter kjønn og alder. 1994, 2000 og 2012. Prosent

	Andel boklesere blant lesere av tegnserieblader			Andel boklesere blant ikke-lesere av tegnserieblader		
	1994	2000	2012	1994	2000	2012
9-79 år, alle	47	43	52	34	36	43
9-79 år, menn	34	38	43	27	27	33
9-79 år, kvinner	65	53	69	40	44	52
9-15 år, gutter	46	41	66	40	24	59
9-15 år, jenter	80	59	83	67	54	62
16-24 år, gutter	33	28	27	25	22	25
16-24 år, jenter	45	36	:	39	44	42

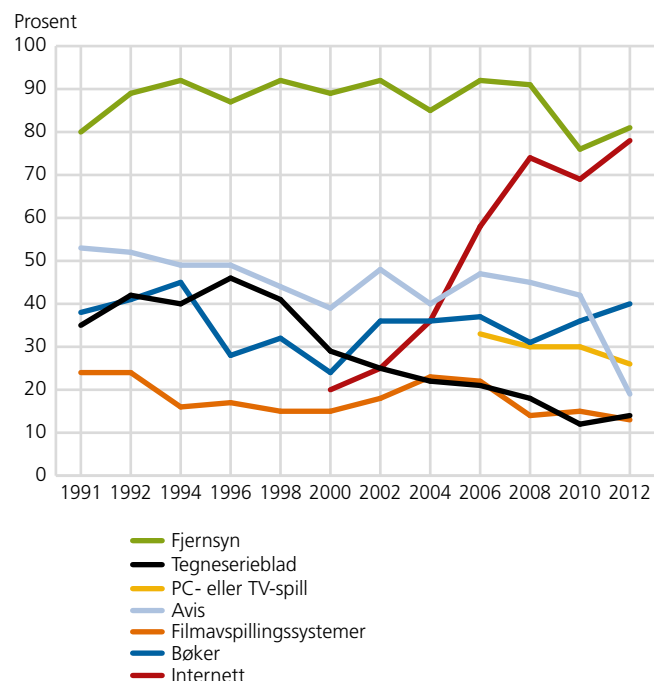
Kilde: Mediebruksundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå.

Figur 3. Andel som har brukt ulike massemedier en gjennomsnittsdag, alder 9-15 år, gutter. 1991-2012

Kilde: Mediebruksundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå.

Figur 4. Andel som har brukt ulike massemedier en gjennomsnittsdag, alder 9-15 år, jenter. 1991-2012

Kilde: Mediebruksundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå.

Spill og Internett på frammarsj

Totalt sett kan vi si at det ikke er de mediene som har eksistert samtidig med tegneseriebladene, som har tatt over for dem. Det er derimot de nye mediene som har utviklet seg de seinere åra, slik som ulike elektroniske spill og Internett, som har tatt en jafs av lesetiden. Spill har særlig hatt betydning for aldersgruppen 9-15 år, og da spesielt for gutter. Internett har hatt betydning for begge aldersgrupper, men særlig for gruppen 16-24 år, både gutter og jenter.

Betyr dette at en god del av tegneseriebladlesingen har blitt overført fra papirmedium til elektronisk form, slik avislesingen har? Det er lite som tyder på det. I 2012 hadde 7 prosent av internettbrukerne lest noen form for blad på Internett en gjennomsnittsdag. I gruppen 16-24 år var andelen 18 prosent (Vaage 2013). I aldersgruppene totalt var det derfor 5 prosent av den yngste gruppen som hadde lest blad på nettet, 17 prosent av den eldste.

Vi må anta at kun en liten del av dette er tegneseriebladlesing. En forklaring kan være at Internett ikke er noe forum for tegneserieblader, det vil si at det ikke fins noen erstatning for papirbladene på nettet. Vi finner mye informasjon om tegneserier, og mange tegneseriefigurer er tilgjengelig i filmformat, for eksempel på YouTube, men det finnes i svært liten grad tegnede føljetonger i ruter, slik vi kjenner dem fra bladene.

Ingen økning i bruk av DVD-/harddiskopptaker

Til tross for de økende muligheter for å se film i hjemmet, har det ikke vært noen økning i andelen som bruker disse filmavspillingssystemene. For både

gutter og jenter i gruppen 9-15 år har det vært en nedgang i andelen brukere per dag de seinere åra sammenlignet med begynnelsen av 1990-åra. Blant gutter var brukerandelen 30 prosent i 1991, i 2012 var den 9 prosent. I aldersgruppen 16-24 år har derimot brukerandelen holdt seg relativt lik i hele perioden, på rundt 20-25 prosent blant guttene og 15 prosent blant jentene.

Heller ikke andelen som ser på TV, har økt, mens tegneseriebladlesing har sunket. Både blant 9-15-åringene og 16-24-åringene har tallene holdt seg relativt jevne, men med en liten nedgang de seineste åra for den eldste av de to gruppene. Tiden som brukes foran fjernsynet, har gått noe ned de siste åra i begge gruppene.

Referanser

Coville, Jamie: The Golden Age of Comic Books, Internett.

Det nasjonale Tegneseriearkivet.
(www.tegneseriearkivet.no)

Gisle, Jon (1982): Forord til: Horst Schröder: *De første tegneseriene*, Semic/Nordisk forlag 1982.

Tegneseriemuseet i Brandbu.
(www.tegneseriemuseet.no)

Vaage, Odd Frank (2013): *Norsk mediebarometer 2012*, Statistiske analyser 134, Statistisk sentralbyrå 2013. (<http://www.ssb.no/kultur-og-fritid/artikler-og-publikasjoner/norsk-mediebarometer-2012#content>)

Wertham, Fredric (1954): *Seduction of the innocent*, Reinhart and Company, USA 1954.

Forsvinner tegneseriebladene?

Tegneseriebladenes historie og de ferskeste lesertallene kan tyde på at de er i ferd med å forsvinne som en vesentlig del av fritidsaktiviteten blant barn og unge. I stedet vil de kanskje som egen kultur-ytring bestå som spesialblader for en snevrere interessegruppe. I tillegg vil sannsynligvis juleheftene leve i mange år framover. Men man kan ikke se bort fra at disse papirbladene vil få en renessanse, noe som er avhengig både av produsentenes vilje til å fortsette å gi ut slike blader og konsumentenes interesse for å kjøpe og lese dem.

Uansett vil mange tegneserieblader være samleobjekter og ligge i hytter og utedoer som tidtrøyte for barn og voksne i kommende generasjoner.

Norge – et sekulært samfunn?

I løpet av de siste 20 årene har andelen i den norske befolkningen som ikke er medlem i noen tros- eller livssynsforening, steget fra 8 til 14 prosent, viser tall fra Statistisk sentralbyrå (SSB). Statistikken viser også at innvandringen til Norge bidrar til at det blir en forskyvning fra statskirken til annen tro og religion. Kirkestatistikken i SSB bekrefter at færre går til gudstjeneste, og færre barn blir døpt. Det religiøse Norge er i endring.

Den offentlige utredningen *Det livssynsåpne samfunn – En helhetlig tros- og livssynspolitikk* (NOU 2013:1), tok opp flere endringer i Norge, blant annet nytt tros- og livssynsmangfold og hvordan dette påvirker og uttrykker seg i ulike samfunnsforhold. Bakgrunnsteppet for arbeidet med utredningen var blant annet kirkeforliket fra 2008 (se tekstbokser om utredningen og kirkeforliket).

Ulike miljøer – forskere, media og «den vanlige mann i gata» – har gjerne en tendens til å tolke noen av samfunnsendringene dit hen at Norge har blitt et mer sekulært samfunn (se tekstboks for definisjon). «Tomme kirker» er blant annet et argument for å hevde at det foregår en ytterligere sekularisering, både i Norge og i Europa for øvrig. Men på grunn av innvandringen fra andre kulturer og land med andre religioner er endringene i det religiøse bildet ikke entydig.

Noen sekulariseringsteorier

Sentrale verdier endrer seg gjerne sakte. Men over tid kan en se at tradisjonelle holdninger til religiøse dogmer og handlinger har endret seg. Norges offentlige utredning *Det livssynsåpne samfunn* drøfter blant annet ulike sider/teorier ved sekularisering. Denne artikkelen tar utgangspunkt i noen av sekulariseringsteoriene og ser på dem i forhold til eksisterende data og offisiell statistikk, primært fra Statistisk sentralbyrå (SSB). Å gi ett mål på sekulariseringsgrad i et samfunn er utfordrende og komplisert fordi det involverer ulike dimensjoner på endring.

Kirkeforliket

eller *Den nye statskirkeordningen* er betegnelsen på en større endring/reform av forholdene, derunder løsere bånd, mellom stat og kirke. 10. april 2008 ble det inngått en avtale mellom samtlige politiske partier på Stortinget, og forliket trådte i kraft i mai 2012. Et viktig element i forliket var at det skulle gjennomføres en demokratireform i Den norske kirke, som så skulle evalueres. På det grunnlaget skulle det så fastsettes ordning for valg til Kirkemøtet og bispedømmeråd.

Det ble fremsatt forslag om endringer i Grunnloven § 2, 4, 16, 21, 22 og 27, blant annet med sikte på at utnevning av biskoper og proster skulle overføres fra kirkelig statsråd til kirkelig organ. Dagens lovgivning vedrørende forvaltning av gravferd skulle videreføres samtidig med tilpasninger som ivaretar minoritetene. Det ble forutsatt at dagens finansieringsordning for Den norske kirke og andre tros- og livssynsamfunn skulle videreføres.

Endringer i gravferdsloven med sikte på å ivareta minoriteters behov ved gravlegging ble vedtatt av Stortinget våren 2012. Endringer i kirkelovens bestemmelser vedørende kirkelig valg ble vedtatt av Stortinget våren 2013.

Kilde: <http://www.regjeringen.no>.

Liv Taule

Det livssynsåpne samfunn, NOU 2013:1

Det offentlige Tros- og livssynspolitisk utvalg, oppnevnt ved kongelig resolusjon den 25. juni 2010, fikk mandat til å gjennomgå statens tros- og livssynspolitikk og fremme forslag som kunne bidra til en mer helhetlig politikk på feltet. Utvalget skulle ha som utgangspunkt at statens fremste oppgave er å sikre og beskytte tros- og livssynsfriheten, slik denne er forankret i internasjonale konvensjoner og nasjonal rett. Utvalget skulle også legge til grunn at staten fortsatt skal føre en aktivt støttende tros- og livssynspolitikk, innenfor rammene av sentrale prinsipper i det norske samfunnet som demokrati, rettsstat og menneskerettigheter. Utredning ble lagt frem for Kulturdepartementet 7. januar 2013.

Liv Taule er rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for utdanningsstatistikk. (liv.taule@ssb.no)

Definisjoner

Sekulær betyr i hovedsak verdslig, ikke-kirkelig, som hører til verden og det verdslige samfunn. En sekulær stat er stat uten statsreligion og med religionsfrihet.

Sekularisering betyr verdsliggjøring og er brukt som betegnelse på enkelt-menneskets, kulturens og samfunns-livets frigjøring fra religiøse autoriteter og normer.

Kilde: Store norske leksikon.

Religionsundersøkelsene

Religion 1991, Religion 1998 og Religion 2008 ble gjennomført av Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD) og tilrettelagt for forskingsformål av NSD. Undersøkelsene var postale spørreundersøkelser. Mer om undersøkelsen i «Religion i dagens Norge – mellom sekularisering og sakralisering» (Botvar og Schmidt 2010).

Verdiundersøkelsene

Den norske verdiundersøkelsen er en del av et av de største forskningsprosjekter i internasjonal samfunnsforskning. Prosjektet ble startet av European Value Systems Study Group som gjennomførte den første undersøkelsen i Vest-Europa og Nord-Amerika i 1981-1982. Etter hvert ble det geografiske området utvidet, og den andre datainnsamlingen i 1990-1991 fant sted i mer en 40 land spredt over de fleste regioner av verden. Undersøkelsen er senere gjentatt flere år, og den seneste, sjette runden ble gjennomført i 2008 av Statistisk sentralbyrå på oppdrag fra NTNU samfunnsforskning. Nærmere om undersøkelsen, se Verdiundersøkelsen 2008 (SSB), hvor du kan få vite mer om blant annet utvalget av personer og statistisk usikkerhet.

1. Sekularisering gjennom adskillelse (differensiering)

Ulike samfunnssektorer, blant annet stat og kirke, blir adskilt og selvstendige. Historisk sett har stat og kirke i Norge vært nært knyttet til hverandre. Vanlig oppfatning blant forskere er at i det store og hele har det skjedd en betydelig grad av slik sekularisering. Kirken har mistet mye av sin politiske og sosiale innflytelse i vårt samfunn. Denne artikkelen går ikke inn på videre drøftinger av denne teorien.

2. Sekularisering som svekket religiøs tro og praksis

- Uttrykt i grad av religiøs overbevisning
- Uttrykt som grad av deltakelse i gudstjenester og religiøse handlinger

3. Sekularisering som privat religionsutøvelse

Religion blir et mer privat anliggende, med mindre organisert religiøs aktivitet, blant annet ved nedgang i antall medlemmer i Den norske kirke (men økning i medlemmer i andre tros- og livssynssamfunn). Selv om oppslutningen om religiøse trosoppfatninger og religiøs aktivitet blir mindre, ser vi at religion ofte står på dagsordenen og debatteres i det offentlige rom, og religion kan således bli mer synlig.

I publikasjonen «*Religion i dagens Norge – mellom sekularisering og sakralisering*» (Botvar og Schmidt 2010) drøftes blant annet ulike sider ved sekularisering og sekulariseringsteorier. Botvar belyser teoriene i artikkelen «*Endringer i nordmenns religiøse liv*» med utgangspunkt hovedsakelig i data fra religionsundersøkelsene (se tekstboks).

Noen av teoriene fremmer det syn at moderniseringen bidrar til å gjøre befolkningen fremmed overfor tradisjonelle oppfatninger omkring religion. (Botvar, side 11). I takt med stigende utdanningsnivå i befolkningen og en økende vekt på vitenskap og forskning som grunnlag for erkjennelse vil religion miste sin innflytelse (Listhaug 1998).

Flere religionsforskere har stilt seg stadig mer skeptisk til disse teoriene (blant andre Hadden 1987, Stark 1999, Heelas og Woodhead 2005, gjengitt i Botvar). Ifølge Botvar har det vært nærliggende å tenke seg at de tre teoriene som er nevnt over, henger sammen. Men det settes nå stadig spørsmålsteget ved en slik forståelse av prosessene rundt en eventuell sekularisering av samfunnet.

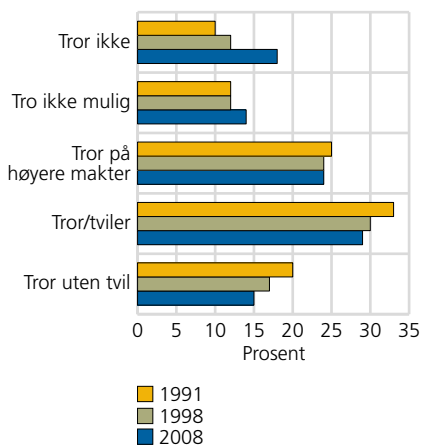
Den britiske sosiologen Anthony Giddens (Giddens 1997) drøfter tilsvarende teorier omkring religion, sekularisering og sosial endring. Å måle hvorvidt et samfunn er under endring, forstått som en sekulariseringsprosess, er komplisert, hovedsakelig fordi flere dimensjoner er involvert i utvikling og endringer i et samfunn, påpeker Giddens. Blant annet den økende innvandringen kan kanskje påvirke samfunnet i motsatt retning.

Færre troende

Et mål på om det foregår sekularisering i samfunnet vårt, i lys av teori 2 om svekket tro og praksis, har tradisjonelt vært i hvilken grad man oppsøker en kirke for åndelig påfyll. Noe av det eksisterende tallmaterialet kan belyse eventuelle endringer på dette området i Norge.

Resultater fra religionsundersøkelsene hvor man blant annet stilte spørsmål om i hvilken grad man «*tror på noen form for Gud*», viser tydelig at det

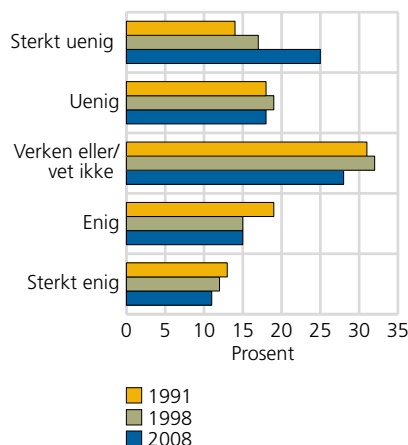
Figur 1. Andel svar på spørsmål om man tror på noen form for Gud. 1991, 1998 og 2008¹

¹Figuen er rettet 25. februar 2014.

Kilde: Religionsundersøkelsen 1991-2008, «Religion i dagens Norge. Mellom sekularisering og sakralisering», Universitetsforlaget, Oslo.

Figur 2. Andel svar på spørsmålet om tro på en Gud som er opptatt av hvert enkelt menneske. 1991, 1998 og 2008¹

¹Figuen er rettet 25. februar 2014.

Kilde: Religionsundersøkelsen 1991-2008, «Religion i dagens Norge. Mellom sekularisering og sakralisering», Universitetsforlaget, Oslo.

er færre som tror på Gud «uten tvil» i 2008 enn 20 år tidligere. Tilsvarende endring kan vi se hos dem som sier de «ikke tror». Endringene i ytterpunktene «tror uten tvil» og «tror ikke», som vist i figur 1, er klart statistisk signifikante, mens det kan være noe uklart hvorvidt endringene er signifikante for de øvrige variablene i figuren, slik som for eksempel andelen som «tror på høyere makter». Denne andelen er nesten uendret i hele perioden. På den annen side kan man fortolke disse tendensene som om troen er blitt mindre streng og mer liberal enn tidligere.

Tilsvarende endring i ytterpunktene finner vi i hvordan respondentene svarte på spørsmålet «Tror du på en Gud som er opptatt av hvert enkelt menneske?» (se figur 2). Svaret «sterkt uenig» viser en signifikant økning fra 14 prosent i 1991 til 25 prosent i 2008. Funn fra religionsundersøkelsene gir en grunn til å konkludere med at det har skjedd en klar sekularisering i Norge siste 20 år.

Også verdiundersøkelsene gjennomført av Statistisk sentralbyrå (se tekstboks) har stilt sammenlignbare spørsmål om religiøs tro og aktivitet, blant annet om «hvor viktig Gud er i livet» på en skala fra 1 til 10. Ut fra denne rangeringen er det utarbeidet en indeks (se tabell 1). Fra 1982 til 1996 sank nivået på indeksen fra 5,2 til 4,7, og 12 år senere til 4,2 (resultat fra verdiundersøkelsen i 2008, bearbeidet av Ola Listhaug ved NTNU for SSB).

Tabellen viser også andelen som regner seg som religiøs. Også her ser vi en svak nedgang, men den er ubetydelig, vi kan heller snakke om stabilitet. Andelen som sier de tror på Gud (uavhengig av religion), viser derimot en betydelig nedgang de siste 30 årene, fra 70 prosent til 53 prosent. Den lave prosentandelen kan gjenspeile noe usikkerhet blant annet på grunn av frafall i undersøkelsen. Likevel styrker dette hypotesen om tiltakende sekularisering. Men det er nyanser i bildet da vi i 1996 ser en økning på alle de tre forholdene fra 1990.

Tabell 1. Indeks for bedømming av hvor viktig Gud er i livet, gjennomsnitt¹, andelen som regner seg som en religiøs person² og andelen som tror på Gud³. 1982, 1990, 1996 og 2008

	Indeks for bedømming av hvor viktig Gud er i livet	Andelen som regner seg som en religiøs person	Andelen som tror på Gud
Prosent			
1982	5,2	48	70
1990	4,6	48	58
1996	4,7	47	65
2008	4,2	45	53

¹ I indeksen er summen av hvor mange som har svart på spørsmålet: «Hvor viktig vil du si at Gud er i ditt liv? Vær vennlig å svare ved hjelp av denne skalaen: 10 betyr 'svært viktig', og 1 betyr 'ingen betydning'». Personer som sier de ikke vet, er utelukket.

² Basert på spørsmålet: «Uansett om du går i kirken eller ikke, vil du si at du er: 1. en religiøs person, 2. ikke en religiøs person, 3. overbevist ateist?» Personer som sier de ikke vet, er utelukket.

³ Basert på spørsmålet: «Tror du på Gud?»

Kilde: Verdiundersøkelsene, og Samfunnsspeilet 1/1998, Statistisk sentralbyrå.

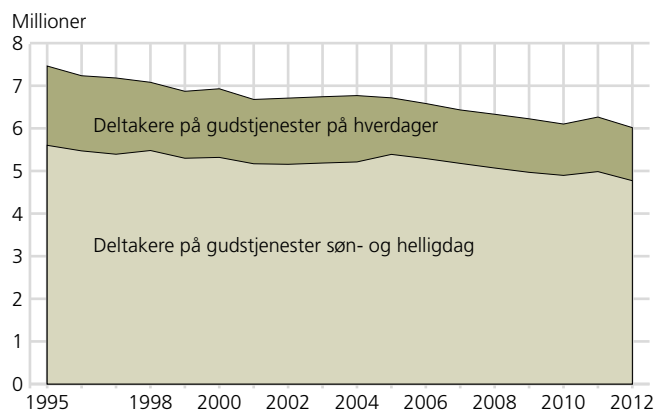
Mange vil hevde at kjernen i religiøsitet ikke er deltakelse i organisert kirkeliv, men den personlige tro og forestillinger som den enkelte har og gir uttrykk for (Listhaug 1998). Ifølge Durkheim (gjengitt i Giddens, side 443) er gudstro/gudsdyrkelsen selve limet i samfunnet. Gudsdyrkelsen er ikke bare tro, men også deltakelse i seremonier, ritualer og gruppetilhørighet. På en eller annen måte ser det ut til at alle livets aspekter er påvirket av religion.

Gudstjenester – har vi fortsatt behov for dem?

En annen indikasjon for eventuelt å hevde at sekularisering finner sted, er deltakelse i gudstjenester.

Året 2012 viser laveste deltakertall på gudstjenester i Den norske kirke på mange år, drygt 6 millioner gudstjenestebesøk, viser årsstatistikk for Den norske kirke. Antall gudstjenestebesøk går ned på 2000-tallet (se figur 3). Skuer vi tilbake til begynnelsen på 1990-tallet, var gudstjenestebesøket på nær 7,5 millioner gjennom året.

Figur 3. Gudstjenestedeltakelse søndager, helligdager og hverdager. 1995-2012. Antall besøk

Kilde: Årbok for Den norske kirke, Kirkerådet, og årsstatistikk for Den norske kirke, Statistisk sentralbyrå.

Kulturbbruksundersøkelsene

Statistisk sentralbyrå gjennomfører hvert fjerde år kulturbbruksundersøkelser, som er utvalgsundersøkelser. Her blir et utvalg personer blant annet spurt om «Har du vært på tros- eller livssynsmøte de siste 12 månedene?». Hvis svaret er ja, følger spørsmålet: «Hvor mange ganger i løpet av de siste 12 måneder har du vært på tros- eller livssynsmøte?». Med tros- eller livssynsmøte mener en gudstjeneste, messe eller møte arrangert av organisasjon som representerer ikke-religiøse livssyn. Dåp, konfirmasjon, bryllup og gravferder er ikke medregnet (Vaage 2013). Tilsvarende spørsmål ble stilt til et tilleggsutvalg blant innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre i 2008.

I 2011 skjedde det imidlertid en økning, i et spesielt år for befolkningen i Norge med tragedien 22. juli sterkt i minnet. Kan denne økningen tolkes som behov for «noe religiøst» eller for samhold som ligger latent i oss mennesker? Det er i alle fall verd å merke seg fenomenet. Antall som går til nattverd, har også økt de siste årene, fra 1,1 millioner i 2000 til 1,3 millioner i 2012. Denne økningen er vanskelig å tolke i noen retning da det i perioden også er avholdt flere gudstjenester med nattverd.

Vi må heller ikke se bort fra at nye seremonier og andre typer sammenslutninger kan bli dannet for å erstatte gamle, for eksempel julekonserter i stedet for julegudstjenester, eller annen bruk av kirkerommet enn til selve gudstjenesten. Nye åndelige og karismatiske bevegelser dukker opp på den religiøse arena. Ifølge Giddens er

Durkheim noe vag, men kan mene at ritualer og feiringer i humanistisk og politisk sammenheng hører med her. Det religiøse behovet ser ikke ut til å bli borte, men tar gjerne andre former. Samhold og opplevelsen av å samles rundt «noe», for eksempel seremonier og ritualer, er viktig i de fleste menneskers liv.

Forskjeller i befolkningen

Resultater fra kulturbbruksundersøkelsene (se tekstboks) viser at i 1994 hadde 39 prosent av befolkningen vært på et tros- eller livssynsmøte i løpet av de siste tolv månedene, mens andelen var 34 prosent i 2012. Bildet er imidlertid ikke entydig, da tallet i 2000 var 41 prosent. Gjennomsnittlig besøk på slike møter var 3,7 ganger i 1994, mot 2,9 ganger i 2012. De som hadde vært på slike møter, hadde vært det gjennomsnittlig 8,5 ganger per år ifølge 2012-undersøkelsen. I 1994 var tilsvarende tall 9,4 (Vaage 2007). Går vi nærmere inn på tallene, vil vi også se geografiske forskjeller.

For å vise noe av forskjellene i befolkningen når det gjelder deltakelse på tros- eller livssynsmøter viser vi noen resultater fra tilleggsundersøkelsen til Kultur- og mediebruksundersøkelsen 2008 blant personer med innvandrerbakgrunn (Vaage 2009). Når vi delte befolkningen inn etter landbakgrunn, var det klar forskjell på hvor ofte man hadde vært på et tros- eller livssynsmøte. 43 pro-

sent med bakgrunn fra land i Afrika, Asia etc. hadde vært på livssynsmøte eller antall besøk de siste tolv månedene, mot 38 prosent i befolkningen uten innvandrerbakgrunn. Den første gruppen hadde deltatt 7,8 ganger i løpet av 2008, mot 3 ganger i befolkningen uten innvandrerbakgrunn. Disse tallene viser at forskjellene mellom ulike befolkningsgrupper varierer, men er stor nok til at vi kan si at de er markante (se tabell 2).

Tabell 2. **Personer i alderen 9-59 år som har vært på tros- eller livssynsmøte, og antall besøk i gjennomsnitt de siste tolv månedene. Etter landbakgrunn, kjønn og alder. 2008. Andel og gjennomsnitt**

	Prosent			Besøk i gjennomsnitt		
	Uten innvandrerbakgrunn	Innvandrerbakgrunn fra Afrika, Asia etc.	Innvandrerbakgrunn fra EU etc.	Uten innvandrerbakgrunn	Innvandrerbakgrunn fra Afrika, Asia etc.	Innvandrerbakgrunn fra EU etc.
Alle	38	43	39	3,0	7,8	4,8
Kjønn						
Menn	38	43	30	2,8	9,5	5,0
Kvinner	39	43	47	3,2	6,0	4,5

Kilde: Kultur- og mediebruk blant personer med innvandrerbakgrunn 2008, Statistisk sentralbyrå.

Personer med innvandrerbakgrunn omfatter

- *innvandrere*, personer bosatt i Norge som er født i utlandet av to utenlandsfødte foreldre og fire utenlandsfødte besteforeldre.
- *norskfødte med innvandrerforeldre*, personer som er født i Norge med to foreldre som er født i utlandet, og som i tillegg har fire besteforeldre født i utlandet ([SSB 2013a](#)).

Landbakgrunn

Afrika, Asia etc. inkluderer Asia, Asia, Latin-Amerika, Oseania utenom Australia og New Zealand og Europa utenom EU/EØS

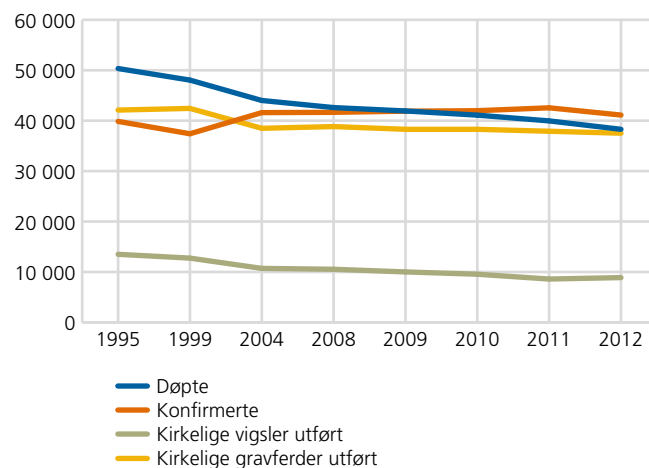
EU etc. inkluderer EU/EØS, USA, Canada, Australia og New Zealand.

Færre døpes

Data fra Den norske kirke, kirkelig årsstatistikk, viser også en klar tendens til færre religiøse handlinger ([SSB 2013b](#)). Tallene for dåp har gått ned i mange år, mens tallet på konfirmasjoner har holdt seg mer på samme nivå (se figur 4). Figur 4 viser også at antall kirkelige vielser går ned. Det totale antall vielser har også gått ned, men likevel ser vi at kirkevielser taper terreng i forhold til det totale antallet vielser. Tallet på kirkelige gravferder er noenlunde stabilt, men siste året har andelen kirkelige gravferder i forhold til antall døde gått ned (fra 92 til 90 prosent).

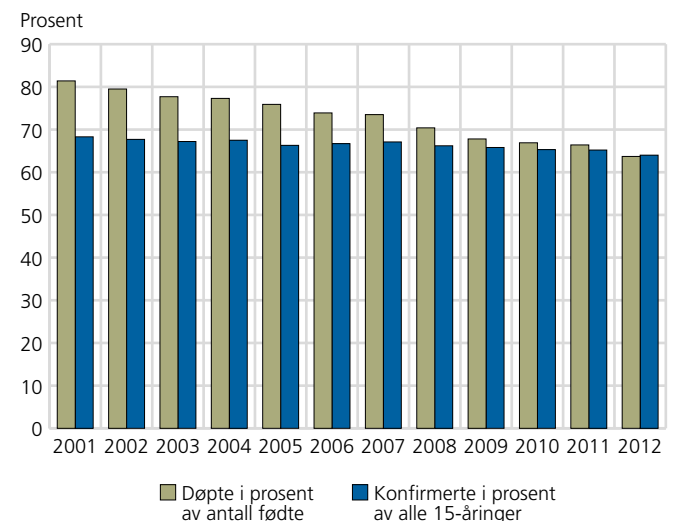
Også døpte i prosent av antall fødte i ulike år viser en markant nedgang, fra 81 prosent i 2001 til 64 prosent i 2012, slik figur 5 viser. Endringer i befolkningens sammensetning (flere innvandrere) kan være en forklaring. En ser

Figur 4. **Antall kirkelige handlinger i Den norske kirke. 1995-2012**

Kilde: Årbok for Den norske kirke, Kirkerådet, og årsstatistikk for Den norske kirke, Statistisk sentralbyrå.

Figur 5. **Andel døpte og konfirmerte i Den norske kirke. 2001-2012**

Kilde: Årsstatistikk for Den norske kirke, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 3. **Utvikling av medlemstall i Den norske kirke. 1970-2012. Absolutte tall og andel**

	Medlemmer i Den norske kirke	Prosent av folkemengden
1970 ¹	3 642 277	94,0
1980	3 595 341	87,8
2000 ²	3 901 566	86,5
2008 ³	3 874 823	80,7
2012	3 829 300	75,8

¹ 1970 og 1980 basert på folke- og boligtellingerne.

² Årbok for Den norske kirke.

³ KOSTRA-tall.

Kilde: Folke- og boligtellingerne 1970 og 1980, Statistisk sentralbyrå, Årbok for Den norske kirke 2001, og KOSTRA-tall, Statistisk sentralbyrå.

samtidig at andre former for (ikke-religiøse) overgangsriter ser ut til å bli mer akseptert i samfunnet vårt, samt at Norge er blitt mer multireligiøst.

Fra 94 til 76 prosent medlemmer i Den norske kirke

Også når vi tar utgangspunkt i sekulariseringsteori som bygger på medlemskap i religiøse organisasjoner, viser tallene en nedgang. Siden 1970 har folkekemengden i Norge steget betraktelig. Antall medlemmer i Den norske kirke har hatt en tilsvarende økning, men etter 2000 har medlemstallene begynt å synke. Når vi ser på andelen av befolkningen som tilhører Den norske kirke, har bildet endret seg nokså mye. I 1970 var 94 prosent medlem, mens 40 år senere er andelen gått ned til 76 prosent (se tabell 3). Selv om det er nærliggende å slutte at færre bekjenner seg til Den norske kirke, kan noe av nedgangen forklares ved en storstilt opprydding i Kirkens medlemsregister.

Befolkningssammensetningen i Norge har endret seg mye de siste årene, fra å være et homogent til et mer mangfoldig samfunn (SSB 2013a). Bildet over trostilhørighet i Norge er blitt mer nyansert. For å belyse denne endringen noe nærmere viser vi noen tall fra kulturbruksundersøkelsene i SSB om tilknytning til tros- eller livssynsforeninger (Vaage 2013).

I 2012 oppga 14 prosent at de ikke var medlem i noen tros- eller livssynsforening. I 2008 var andelen 11 prosent, mens i 1994 var andelen 8 prosent (se tabell 4). 75 prosent av de spurte oppga at de var medlem av Den norske kirke, mens tilsvarende tall i 1994 var 85 prosent.

Tabell 4. **Andel som har ulik tilknytning til tros- eller livssynsforeninger. Alder 16-79 år. 1994, 1997, 2000, 2004, 2008 og 2012. Prosent**

	Ikke medlem i noe tros- eller livssyns- forening	Medlem i stats- kirken	Medlem i annen tros- eller livssyns- forening
1994	8	85	6
1997	7	87	5
2000	8	85	6
2004	9	82	8
2008	11	78	9
2012	14	75	9

Kilde: Norsk kulturbarometer 2012, Statistisk sentralbyrå.

Prosentandelene i tabell 4 (se medlem i statskirken) avviker ubetydelig fra tallene i tabell 3. Vi ser altså at forholdet mellom andelen av befolkningen som er medlem av Den norske kirke, og den andelen av befolkningen som enten er medlem av annet tros- eller livssynssamfunn eller mangler organisatorisk tilknytning, forskyver seg (Botvar og Schmidt 2010). Selv om vi ser en viss forskyvning, viser tallene at en stadig større andel velger å stå fritt når det gjelder livssyn. Denne andelen vet vi lite eller ingenting om.

Som nevnt over er befolkningssammensetningen i Norge endret. I begynnelsen av 2013 utgjorde personer med innvandrerbakgrunn 12 prosent (710 465) av totalbefolkningen. På den annen side, gitt at befolkningen er mer mangfoldig sammensatt, ser samfunnet vårt ut til å ha blitt mer multireligiøst. Hvordan viser dette forholdet seg i det antatte sekulariseringsbildet og ulike religiøse uttrykk?

Tabell 5. **Medlemmer i alle tros- og livssynssamfunn utenfor Den norske kirke. Andel i kristne samfunn og andel i den romersk katolske kirke. 2006-2013. Antall og prosent**

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Endring 2006- 2013	Prosentvis endring 2006- 2013
Medlemmer i alle tros- og livssynssamfunn utenfor Den norske kirke, i alt	383 510	403 909	411 790	431 287	449 875	484 534	510 684	549 400	165 890	43,3
Medlemmer i kristne trossamfunn i alt	216 141	225 507	226 969	234 772	245 664	266 834	289 018	312 925	95 784	44,3
Medlemmer i kristne trossamfunns andel av alle medlemmer i trossamfunn	56,4	55,8	55,1	54,4	54,6	55,1	56,6	56,8	0,4	0,7
Den romersk-katolske kirke	46 440	51 508	54 011	57 348	66 972	83 018	102 286	121 130	74 690	160,8
Den romersk-katolske kirkes andel av de kristne samfunn	21,5	22,8	23,8	24,4	27,3	31,1	35,4	38,8	17,3	80,7

Kilde: Statistikk over medlemmer i tros- og livssynssamfunn utenfor Den norske kirke, Statistisk sentralbyrå.

Flere i tros- og livssynssamfunn utenfor Den norske kirke

Statistikken over medlemmer i tros- og livssynssamfunn utenfor Den norske kirke som mottar statstilskudd i 2013, viser at 550 000 personer er medlem, se tabell 6 ([SSB 2013c](#)). 16 prosent av disse er medlemmer av livssynssamfunn. Over halvparten av medlemmene hører til kristne trossamfunn. 39 prosent av disse hører til Den romersk-katolske kirke (se tabell 5).

Norge har flest innvandrere fra Polen, som jo tradisjonelt er et katolsk land. Medlemskap i Den romersk-katolske kirke har over doblet antall medlemmer siden 2006, noe som skyldes nettopp innvandringen fra Polen. Hvordan eller i hvilken grad de deltar i gudstjenester eller andre religiøse ritualer, har vi lite kunnskap om, bortsett fra oppslag i media hvor Den katolske kirke gir uttrykk for fulle kirker og behov for flere kirker.

Antall medlemmer i muslimske trossamfunn/moskeer har også steget i perioden 2006-2013, fra 72 000 til 121 000, og utgjør 22 prosent av alle medlemmene i tros- og livssynssamfunn utenfor Den norske kirke. Som for den katolske kirke vet vi heller ikke her hvordan eller i hvilken grad muslimene deltar i gudstjenester eller andre religiøse ritualer. Men vi har noen data som kan belyse forskjeller, ikke ut fra religion, men landbakgrunn. Innvandrere som kommer til Norge, har gjerne andre religioner og annen religiøs praksis enn det tradisjonelt er i Norge.

I Levekårsundersøkelsen 2011 (se tekstboks) ble det spurt om man tilhørte en religion eller trosretning, og dersom svaret var ja, i hvilken grad man deltok på gudstjeneste eller religiøst møte. 55 prosent svarte at de tilhørte en religion, og 18 prosent av disse deltok på gudstjeneste eller religiøst møte i måneden eller oftere ([Taule 2012](#)). Dersom en ser disse svarene i sammenheng med data i tabell 2 og 4, med forbehold om at undersøkelsene er ulike, spørsmålene er ulike og derfor ikke helt sammenlignbare, kan en kanskje likevel foreta en forsiktig tolkning om en tiltakende sekularisering i Norge.

Hvis vi ser på det samme spørsmålet fra levekårsundersøkelsen og bryter dette ned på landbakgrunn, ser vi et annet bilde. Forskjellene er ikke så markante dersom man ser på tilhørighet i en religion eller trosretning, men dersom vi ser på hvor ofte folk fra de ulike landgruppene deltar på gudstjeneste eller religiøst møte, blir forskjellene mer markante. Mens bare 16 prosent av personene uten innvandringsbakgrunn som sier de tilhører en religion, deltar på

Levekårsundersøkelser

Levekårsundersøkelsene EU-SILC blir gjennomført årlig. Fra og med 2011 utgjør undersøkelsen en årlig fast kjerne av spørsmål og temabølker med varierende tema. Tema blir gjentatt med en syklus på tre år. I 2011 var blant annet spørsmål om en tilhører en religion eller trosretning, og hvor aktiv en er i denne sammenheng, med i undersøkelsen.

Religiøs tilhørighet

Her ser vi på om folk definerer seg som religiøse, og hvor ofte de religiøse deltar på gudstjenester og religiøse møter, utenom spesielle anledninger som bryllup, begravelser og dåp.

Tabell 6. Medlemmer¹ i tros- og livssynssamfunn utenfor Den norske kirke. 2006-2013. Antall

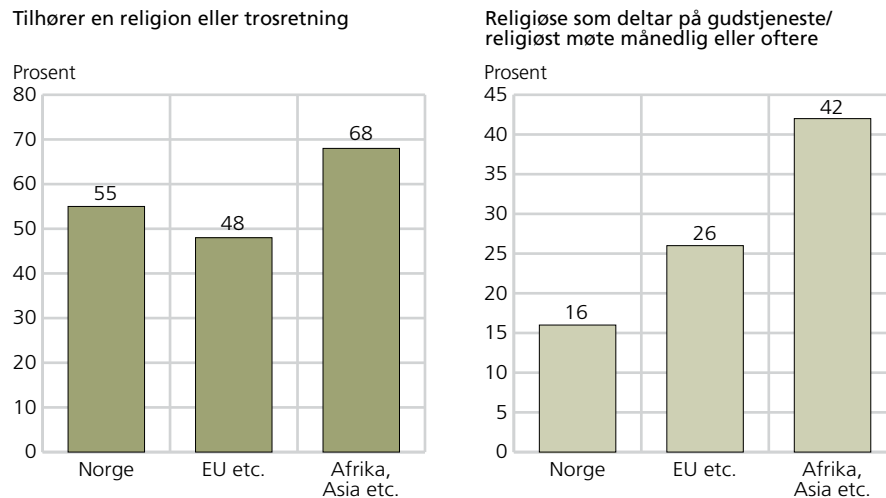
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Medlemmer i alt	383 510	403 909	411 790	431 287	449 875	484 534	510 684	549 400
Baha'i	1 004	1 015	1 024	1 023	1 012	1 064	1 088	1 122
Buddhisme	9 934	10 753	11 038	12 252	13 376	14 580	15 426	16 001
Hinduisme	3 669	4 098	4 566	5 238	5 175	5 858	5 690	6 797
Islam	72 023	79 068	83 684	92 744	98 953	106 735	112 236	120 882
Jødedom ²	870	868	850	803	818	819	153	788
Kristendom	216 141	225 507	226 969	234 772	245 664	266 834	289 018	312 925
Sikhisme ³	2 257	2 440	2 537	2 713	1 037	2 975	1 133	3 323
Livssyn	77 271	79 722	80 659	81 124	82 890	84 481	84 722	86 061
Andre tros- og livssynssamfunn	341	438	463	618	950	1 188	1 218	1 501

¹ Omfatter bare medlemmene i tros- og livssynssamfunn som har søkt og mottatt statsstøtte i det aktuelle året.

² Et samfunn var ikke representert i statistikken i 2012.

³ Et samfunn var ikke representert i statistikken i 2010 og 2012.

Kilde: Statistikk over medlemmer i tros- og livssynssamfunn utenfor Den norske kirke, Statistisk sentralbyrå.

Figur 6. **Religiøs tilhørighet og deltakelse for personer 16 år og over, etter fødeland. 2011¹**

¹ Figuren er rettet 19. mars 2014.

Kilde: Levekårsundersøkelsen EU-SILC 2011, Statistisk sentralbyrå.

Referanser

Botvar, Pål K. og Ulla Schmidt (red.) (2010): «Religion i dagens Norge. Mellom sekularisering og sakralisering», Universitetsforlaget.

- Botvar, Pål Ketil – «Endringer i nordmenns religiøse liv – teorier om religiøs endring».
- Schmidt, Ulla 2010 – «Religion i dagens Norge: Sekularisert? Privatisert? Pluralisert?»

Giddens, Anthony (1997): «Sociology – third edition», Polity Press.

Listhaug, Ola (1998): Norske verdier og holdninger 1982-1996, *Samfunnsspeilet* 1, 1998, Statistisk sentralbyrå.

NOU (2013:1): *Det livssynsåpne samfunn – En helhetlig tros- og livssynspolitikk*, Tros- og livssynspolitisk utvalg. Kulturdepartementet. Oslo: Departementenes servicesenter, informasjonsforvaltning.

SSB (2013a): Statistisk sentralbyrå (25.4.2013): «12 prosent av befolkningen er innvandrere». (<http://www.ssb.no/befolkning/statistikker/innvbe/#>)

SSB (2013b): Statistisk sentralbyrå (19.6.2013): «Færre døpt og konfirmert». (http://www.ssb.no/kultur-og-fritid/statistikker/kirke_koetra)

SSB (2013c): Statistisk sentralbyrå (4.12.2013): «8 prosent auke for trus- og livssynssamfunn». (<http://www.ssb.no/kultur-og-fritid/statistikker/trosamf>)

Taule, Liv (red. 2012): *Kulturstatistikk 2011*, Statistiske analyser 131, Statistisk sentralbyrå. (<http://www.ssb.no/kultur-og-fritid/artikler-og-publikasjoner>)

Vaage, Odd Frank (2007): *Kultur- og mediebruk i forandring. Bruk av kulturtilbud og massemedier fra 1991 til 2006*, Statistiske analyser 95, Statistisk sentralbyrå. (<http://www.ssb.no/kultur-og-fritid>)

Vaage, Odd Frank (2009): *Kultur- og mediebruk blant personer med innvandrerbakgrunn*, Rapporter 2009/29, Statistisk sentralbyrå. (<http://www.ssb.no/kultur-og-fritid>)

Vaage, Odd Frank (2013): *Norsk kulturbarometer 2012*, Statistiske analyser 135, Statistisk sentralbyrå. (<http://www.ssb.no/kultur-og-fritid>)

Verdiundersøkelsen (2008): Dokumentasjonsrapport, *Notater* 47/2010, Statistisk sentralbyrå.

gudstjeneste/religiøst møte månedlig eller oftere, svarer 42 prosent av personer med bakgrunn fra Afrika, Asia osv. at de går månedlig eller oftere på religiøst møte (se figur 6).

Norge i åndelig endring

Funnene kan fortolkes som om det har skjedd en klar sekularisering blant dem som er født i Norge og ikke har innvandringsbakgrunn, mens andre grupper trekker i motsatt retning. Det kan se ut som Schmidt tolker dette som om Norge går i en multireligiøs retning, heller enn befinner seg i en tiltakende sekulariseringsprosess. Samtidig fremstår Norge som et sekularisert samfunn (Botvar og Schmidt 2010) i tråd med de gjengse beskrivelsene

av religion i Europa. Det tydeligste uttrykket for det er nedgangen i befolkningens tilknytning til den religionsformen som i århundrer har dominert, nemlig protestantisk kristendom.

Foreliggende statistikk kan si noe om religiøse holdninger og kirkelige handlinger og kan tolkes dithen at det norske samfunnet er i endring. Likevel er det vanskelig å gi en «sekulariseringsindeks» og entydige svar på hvor langt en sekularisering er kommet, på grunn av kompleksiteten i spørsmålet og for lite kunnskap som foreligger. Det kan se ut som det er blitt en forskyvning i det tradisjonelle bildet av folks trostilhørighet i Norge eller oppfatningen av folks religiøse tilhørighet og ståsted. Det samme gjelder deltakelse i religiøse handlinger, som dåp, konfirmasjon, velser og gudstjenester.

Energibruken øker – økonomien vokser mer

Norske virksomheter bruker stadig mer energi i produksjonen, økningen har vært på 5,4 prosent fra 2000 til 2012 sett under ett. Samtidig øker norsk produksjon enda mer, veksten har vært på 30 prosent i samme tidsperiode. Det betyr at energibruken per produserte enhet, såkalt energiintensitet, har gått ned med 19 prosent. Industrien har hatt den største nedgangen, mens energiforsyning, transport og olje- og gassutvinning har alle blitt mer energiintensive.

Det internasjonale energibyrået IEA trekker fram energieffektivisering i bygg, industri og transport som de mest virkningsfulle tiltakene for å nå målet om maksimalt 2 °C økning i global middeltemperatur (IEA 2013). Gjennom Direktivet for energieffektivisering stiller EU krav til sine medlemsland om 20 prosent energieffektivisering innen 2020 (EU 2012). Dersom direktivet tas inn i EØS-avtalen, vil de samme kravene gjelde for Norge ([Bøeng og Rosnes 2013](#)).

Energibruk

Energibruk i denne artikkelen defineres som summen av all energi benyttet til blant annet belysning, oppvarming, transport og i industrielle prosesser omregnet til en felles energienhet: 1 TWh (terrawatttime) = 1 milliard kWh (kilowattimer). Energibrukstallene inkluderer forbruket av energi i norsk produksjon. Energiprodukter brukt som råstoff (for eksempel naturgass som innsatsfaktor i kjemisk produksjon) holdes utenfor siden disse energiproduktene ikke brukes til energiformål. Kull og koks benyttet i industriprosesser, som for eksempel ved rensing av jernmalm og raffinering av jern til stål, er inkludert siden dette generer gasser som kan utnyttes til energiformål.

Energi brukt til transport er tatt med i den næringen der forbruket skjer (for eksempel egentransport i næringsmiddelindustrien eller tjenestetransport i veisektoren). I likhet med nasjonalregnskapet inkluderer energiforbruket i alle næringer, også energisektorene, samt utenriks sjø- og luftfart.

Energiintensitet

For å måle utviklingen i energibruk og forskjellene i energiintensitet i økonomien må relevante størrelser settes sammen i et sammenlignbart format. I denne analysen ses utviklingen i energibruk i forhold til produksjonen av varer og tjenester målt i faste priser.

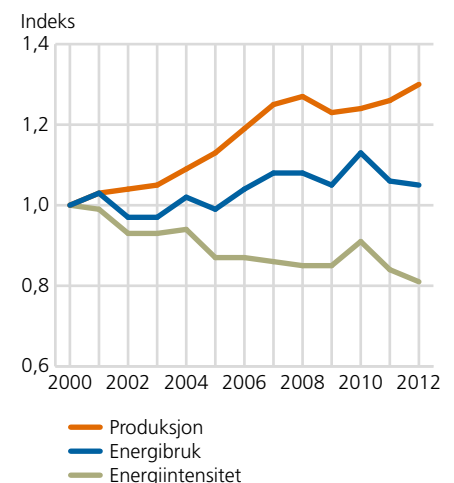
Tall for produksjonen hentes fra nasjonalregnskapet og beregnes som summen av varer og tjenester fra norsk produksjonsaktivitet, det vil si omsetning fra markedsrettet virksomhet, verdien av produksjon for eget bruk og ikke-markedsrettet virksomhet i offentlig forvaltning og i ideelle organisasjoner.

En viktig forutsetning for å lage indikatorer er at de størrelsene som skal settes mot hverandre, har samme næringsinndeling og prinsipielle avgrensninger. Siden produksjonsverdien er en økonomisk størrelse hentet fra nasjonalregnskapet, benyttes nasjonalregnskapets næringsinndeling og avgrensninger. For all næringsaktivitet beregnes energiintensiteten ved å dividere energibruk i GWh¹ på produksjonsverdien (milliarder kroner) i faste 2005-priser. Les mer om indikator for energiintensitet i rapporten *Energiindikatorer for Norge 1990-2009* ([Bøeng mfl. 2011](#)).

¹ Rettet fra TWh til GWh (18. desember 2014).

Sigrid Hendriks Moe

Figur 1. **Energibruk, produksjon (i faste 2005-priser) og energiintensitet for Norge. 2000-2012¹. 2000=1**

¹Foreløpige tall for 2012.

Kilde: Energiregnskapet og nasjonalregnskapet, Statistisk sentralbyrå.

Sigrid Hendriks Moe er samfunnsøkonom og rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for energi- og miljøstatistikk. (sigrid.hendriks.moe@ssb.no)

Hvordan måler vi utviklingen?

Utviklingen i energibruk kan måles på ulike måter. Den vanligste er å se på det faktiske forbruksnivået, men energiforbruket kan også måles i forhold til produksjonen. Energibruk per produserte enhet, såkalt energiintensitet, er et mål på hvor energiintensiv produksjonen er. Hvis energiintensiteten i en næring faller, øker energieffektiviteten.

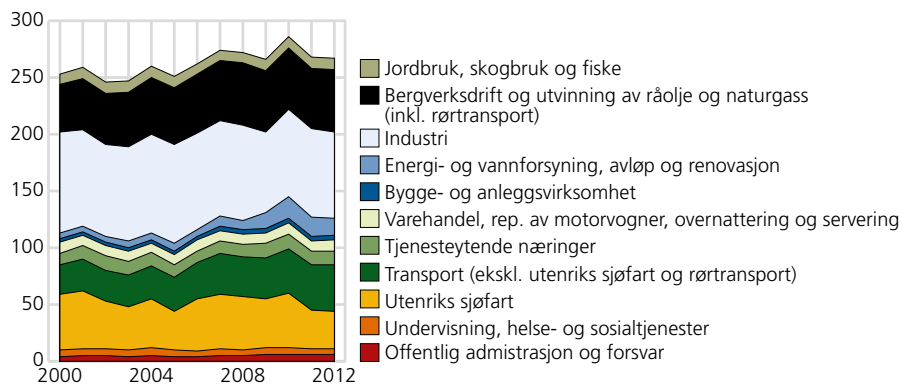
I denne artikkelen ser vi nærmere på to spørsmål. Hva har utviklingen i energibruk og energiintensitet vært i norske virksomheter fordelt på ulike næringsaktiviteter i perioden 2000-2012? Hvordan er energibruken i husholdninger og utviklingen i energiintensiteten i Norge sammenlignet med andre land?

Store forskjeller på energibruken i næringene

Total energibruk i norske virksomheter har økt med 5,4 prosent, fra 254

TWh i 2000 til 267 TWh i 2012 (se figur 2). Ser man på energibruken utenom utenriks sjøfart, har energibruken økt med 14,5 prosent i samme periode. Det er industrien og transportnæringene som står for det meste av energibruken i norsk økonomi. Utenom utenriks sjøfart stod industrien, utvinningsnæringene og transport for henholdsvis 34, 24 og 18 prosent av energibruken i 2012. Energibruken i norsk økonomi i 2010 var den høyeste noensinne. Økningen i energibruken dette året kan ses i sammenheng med lave temperaturer og økonomisk vekst etter den internasjonale finanskrisen, som særlig hadde negative konsekvenser for norsk økonomi i 2009.

Figur 2. **Energibruk i Norge, etter type næring. TWh¹**

¹ Rundt 90 prosent av energibruken i utenriks sjøfart kjøpes og brukes i utlandet. Beregningene for utenriks sjøfart er derfor noe usikre og kan variere mye fra år til år.

Kilde: Energiregnskapet, Statistisk sentralbyrå.

Gassprodusentene får tallene opp

Det er spesielt olje- og gassutvinning, transportnæringene og energiforsyning som bidro til økt energibruk i Norge i perioden 2000-2012. Energibruken i utvinning av råolje og naturgass (inkludert rørtransport) har økt med 30 prosent, og var på 53 TWh i 2012. Produksjonen har økt svakt siden 2000 og sammensetningen av olje og gass har betydning for energibruken. Økt produksjon av naturgass krever store mengder energi til å pumpe, prosessere, komprimere og transportere gassproduktene til sluttbruker ([Bøeng mfl. 2011](#)).

Transportnæringene har økt energibruken med hele 58 prosent og var på 41 TWh i 2012. Spesielt stor var økningen i godstransporten. Den norske transportnæringen har ikke vært like påvirket av finanskrisen som i andre land i Europa ([Brunvoll mfl. 2013](#)).

Samtidig har de energiforsynende næringene (elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning) tredoblet energibruken siden 2000. Disse næringene bruker energi både til brensel og omvandling til andre energiformer som for eksempel i produksjonen av fjernvarme og gaskraft. Det er spesielt økt produksjon

av gasskraft som forklarer økningen i energibruken. Gasskraftproduksjonen ved et anlegg for produksjon av flytende naturgass (LNG) startet opp i 2007 og ble tatt med i energibrukstallene fra 2009.

Mange industribedrifter er nedlagt

I industrien gikk energibruken ned med 15 prosent fra 2000 til 2012. Størst nedgang skjedde innenfor produksjon av papir og papirvarer. I 2012 var energibruken på 7 TWh, hele 40 prosent lavere enn i 2000 (se figur 3). Nedgangen kan ses i sammenheng med nedleggelse som følge av svikt i etterspørselen etter papir. Produksjonen gikk ned med 26 prosent i samme periode.

En stor nedgang ser vi også i produksjon av metaller (jern, stål, ferrolegeringer og aluminium). Også her er nedleggelse en viktig årsak. Energibruken gikk ned med 19 prosent og var på 30 TWh i 2012. Finanskrisen hadde også stor betydning for utviklingen i energibruk i norsk industri, og den største nedgangen dette året var i metallindustrien. Fra 2008 til 2009 gikk energibruken i produksjon av metaller ned hele 20 prosent. Til tross for produksjonsstans som følge av tidvis svikt i etterspørselen av metaller har produksjonen holdt seg på et jevnt høyt nivå, med en 5 prosent økning fra 2000 til 2012.

Energibruken i oljeraffinering, kjemisk og farmasøytisk industri gikk ned i underkant av 2 prosent fra 2000 og var på 24 TWh i 2012. Disse næringene har også vært noe preget av nedleggelse, særlig innen solcellerelatert virksomhet, men stabil etterspørsel etter kjemiske varer har bidratt til å forklare at produksjonen har økt med 24 prosent fra 2000 til 2012.

Tjenesteproduksjonen fordoblet siden 2000

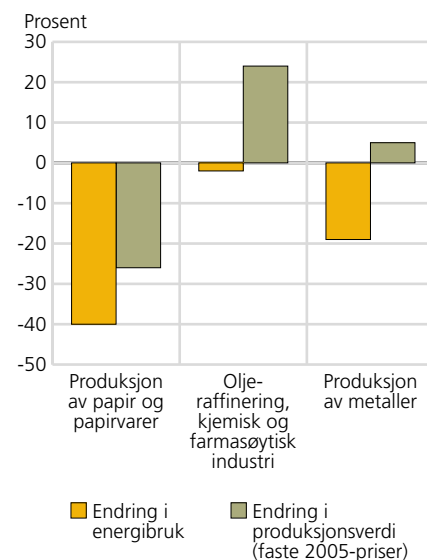
Totalt for hele økonomien har produksjonen av varer og tjenester (målt i faste 2005-priser) økt med 30 prosent fra 2000 til 2012 (se figur 4). I 2012 stod de tjenesteytende næringene og varehandel for hele 36 prosent av produksjonen fra norske virksomheter. Det har vært en vridning i norsk økonomi fra vareproduserende næringer til tjenesteproduserende næringer, og disse tjenesteytende næringene har til sammen økt produksjonen med i overkant av 50 prosent fra 2000.

Men også industrien og olje- og gassutvinning har økt sin produksjon (målt i faste priser) med henholdsvis 23 og 2 prosent fra 2000 til 2012. Innenfor industrien er det spesielt produksjonen av metallvarer, elektrisk utstyr og maskiner, samt verftsindustri som står for den meste av veksten. For energikrevende industri, utenom oljeraffinering, kjemisk og farmasøytisk industri, har blant annet svak etterspørsel på det internasjonale markedet og nedleggelse bidratt til negativ eller lav vekst i produksjonen (se figur 3).

Stadig lavere energiintensitet i industrien ...

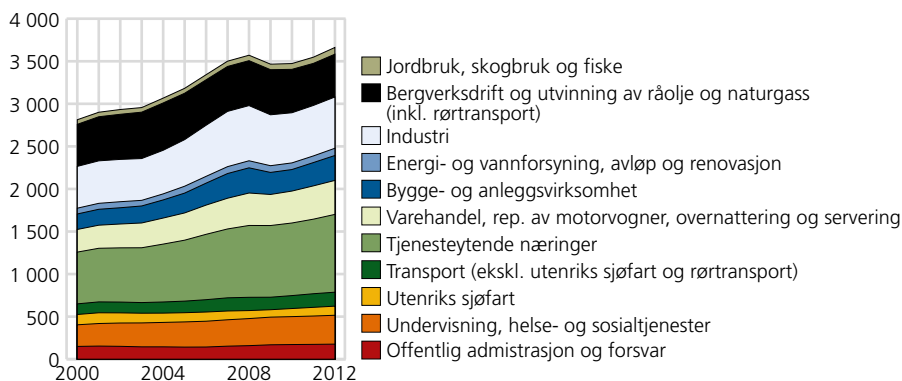
Utviklingen i energiintensitet i 2000-2012 viser at Norge samlet sett bruker stadig mindre energi per

Figur 3. Endring i energibruk og produksjon i utvalgte energiintensive industrinæringer. 2000-2012

Kilde: Energiregnskapet og nasjonalregnskapet, Statistisk sentralbyrå.

Figur 4. Produksjonsverdi i milliarder kroner, etter type næring. Faste 2005-priser

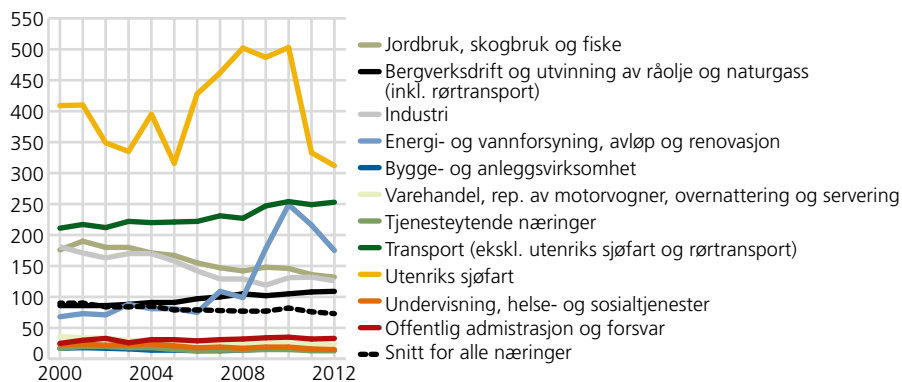

Kilde: Nasjonalregnskapet, Statistisk sentralbyrå.

produsert enhet (figur 5). Energiintensiteten for alle næringene i økonomien gikk ned med 19 prosent, eller i gjennomsnitt 1,7 prosent per år.

Industrien har fått både energibruken og energiintensiteten ned. I 2012 brukte industrien hele 31 prosent mindre energi per produsert enhet enn i 2000. De næringene som er mest energiintensive, er metall- og papirindustri, dessuten oljeraffinering, kjemisk og farmasøytisk industri (figur 3). I snitt har disse industrinæringene fått energiintensiteten ned med rundt 20 prosent, noe som bidrar til å forklare den betydelige nedgangen i energibruk i perioden. Det har skjedd en overgang til mer energieffektiv teknologi, og andre energieffektiviserende tiltak som økt grad av utnyttelse av spillvarme fra produksjonen (se figur 5).

Figur 5. **Energibruk per produsert enhet, etter type næring. GWh¹ per milliard kroner. Faste 2005-priser**

¹ Rettet fra TWh til GWh (18. desember 2014).

Kilde: Energiregnskapet og nasjonalregnskapet, Statistisk sentralbyrå.

Også i primærnæringene (jordbruk, skogbruk, fiske) har energiintensiteten gått markant ned, i hovedsak innenfor fiskeoppdrett og fiskeriene, henholdsvis 41 og 10 prosent. Det har vært en solid økonomisk vekst i disse næringene, spesielt for fiskeoppdrett, mens antall sysselsatte og antall fangstfartøy er gått ned. Det at fiskerinæringen har tatt i bruk større båter med rekkevidde over større havområder, bidrar til å forklare at produksjonen har økt mer enn energibruken i perioden.

For tjenesteytende næringer var energiintensiteten i 2012 hele 90 prosent lavere enn snittet for industrien. Tjenesteytende næringer

utgjør en stadig større andel av produksjonen i norsk økonomi, som nevnt tidligere. Bare fra 2000 til 2012 har andelen økt fra 22 prosent til 25 prosent. Denne vridningen fra vareproduksjon til tjenesteproduksjon demper utviklingen i den samlede energibruken og bidrar til lavere gjennomsnittlig energiintensitet for økonomien totalt (Bøeng mfl. 2011).

... men mer i transport, gassutvinning og energiforsyning

Transport-, energiforsynings- og utvinningsnæringene blir stadig mer energiintensive. Innenfor transport (utenom utenriks sjøfart og rørtransport) har energiintensiteten økt med 20 prosent fra 2000. Transportnæringene har økt sin samlede produksjonsverdi med 31 prosent, og energibruken har økt med hele 58 prosent fra 2000. Økningen kan i hovedsak ses i sammenheng med økt energibruk i landtransport og lufttransport. Økningen i energiintensitet for landtransport skyldes i hovedsak økt godstransport og en vridning fra gods på bane til vei. Å frakte gods på vei er mer energiintensivt enn frakt på jernbane.

Å utvinne råolje og naturgass (inkl. rørtransport) ble hele 45 prosent mer energiintensivt fra 2000. Ser man bort ifra forbruket av elektrisitet, økte energiintensiteten med 32 prosent. Dette kan ses i sammenheng med aldrende felt og økt andel gassproduksjon i forhold til produksjon av olje. Som påpekt ovenfor er gassproduksjon mer energikrevende enn produksjon av olje. Det

kreves blant annet store mengder energi til å drive kompressorene som transporterer naturgass gjennom rør. Også nedkjøling av flytende naturgass som fraktes med båt, krever mye energi ([Bøeng mfl. 2011](#)). Den sterke veksten i energiintensitet kan også forklares med økt produksjon ved såkalte marginale felt, det vil si felt i sluttfasen og der energibruken per produsert enhet er større ([Brunvoll og Smith 2010](#)).

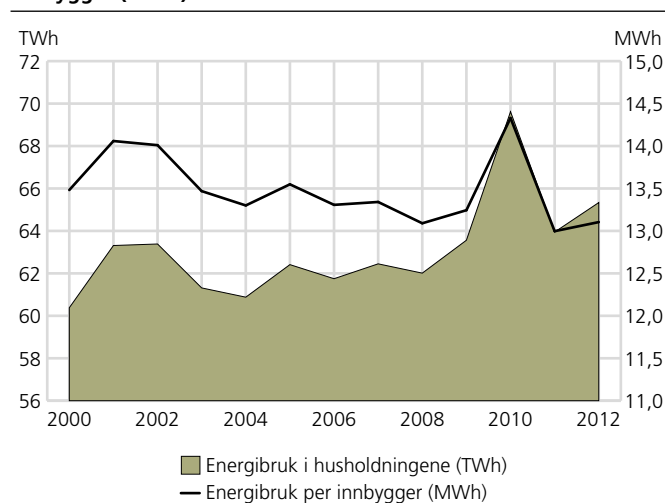
Energiintensiteten og energibruken i energiforsyning (elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning) har mer enn tredoblet seg siden 2000. Økningen skyldes en kraftig vekst i gasskraftproduksjonen fra 2009. Et sterkt fall i prisen på gass i forhold til prisen på strøm gjorde det lønnsomt å satse på gasskraftproduksjon på slutten av 2000-tallet, men gasskraftproduksjon er mer energiintensiv enn vannkraftproduksjon. Selv om energibruken i kraftproduksjonen steg kraftig i 2009, gikk den samlede kraftproduksjonen ned.

Husholdningene står for 20 prosent av Norges energibruk

I denne artikkelen har vi så langt sett bort fra energibruken i husholdningene, som står for om lag 20 prosent av energibruken i Norge. Husholdningenes forbruk av energi var på 65 TWh i 2012, 8 prosent høyere enn i 2000. Norges befolkning har samtidig økt med 11 prosent. Energibruk per innbygger har dermed gått ned med i underkant av 3 prosent (se figur 6).

Husholdningenes energibruk er meget avhengig av værforholdene. Toppnoteringen i 2010 kan forklares med de lave temperaturene dette året. Prisene på strøm, fyringsoljer og drivstoff har også betydning for energibruken i husholdningen. Er prisen høy, gir det motivasjon til å spare energi.

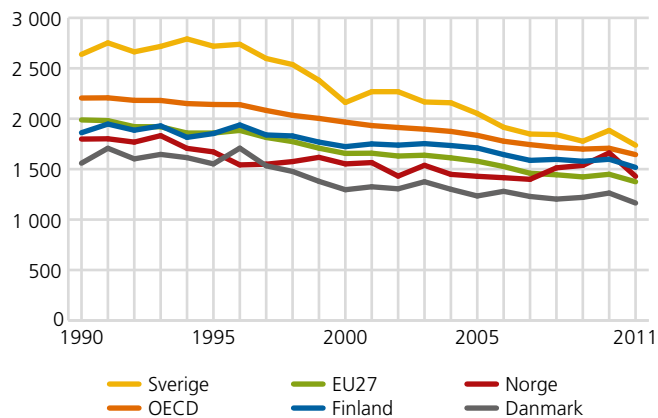
Figur 6. Energibruk i husholdningene (TWh) og energibruk per innbygger (MWh)

Kilde: Energiregnskapet og befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Andre forhold som spiller inn, er størrelsen på husholdningene og hustype. Medlem av en stor familie som er bosatt i blokk, vil bruke mindre energi enn en person som bor i alene i en enebolig. Samtidig som økt antall personer i en bolig øker husholdningens energibruk, er det også «stordriftsfordeler» ved at flere bor sammen, siden flere deler på energien som går til oppvarming, kjøleskap og lignende. Boligtypen har også betydning. I en enebolig er det flere yttervegger enn i en blokkleilighet, noe som krever høyere energibruk til oppvarming.

Figur 7. **Energiintensitet for nordiske land, EU27 og OECD.** MWh/1 000 USD. PPP målt i faste 2005-priser. 1990-2011 (se tekstboks om figuren)

Kilde: The International Energy Agency (IEA).

Annen indikator for energi-intensitet i figur 7

Ved internasjonale sammenligninger er energiintensiteten, slik som vist i figur 7, målt annerledes enn energiintensitet ellers i dette kapitlet, fordi ikke alle land har statistikk over energibruk knyttet til økonomisk aktivitet og etter næring. I den internasjonale sammenligningen måles energiintensitet som primær energitilførsel i forhold til BNP, og ikke som energibruk i forhold til verdien av produksjonen av varer og tjenester. Primær energitilførsel er et beregnet mål på energibruken (produksjon + import - eksport - utenriks sjøfart og luftfart - lagerendringer), og BNP er målt i faste 2005-dollar justert for kjøpekraften i det enkelte land (PPP).

Referanser

Bøeng og Rosnes (2013): *Konsekvenser av Energi-effektiviseringsdirektivet i Norge*, Rapport 2013/26, Statistisk sentralbyrå. (http://www.ssb.no/energi-og-industri/artikler-og-publikasjoner/_attachement/123053)

Brunvold og Monsrud, Jama og Stalund (2011): *Energi-indikatorer for Norge 1990-2009*, Rapporter 2011/31, Statistisk sentralbyrå. (<http://www.ssb.no/energi-og-industri/artikler-og-publikasjoner>)

Brunvoll og Monsrud (red.) (2013): *Samferdsel og miljø 2013. Utvalgte indikatorer for samferdsels-sektoren*. Rapporter 33/2013, Statistisk sentralbyrå. (<http://www.ssb.no/natur-og-miljo/artikler-og-publikasjoner/samferdsel-og-miljo-2013>)

Brunvoll og Smith (2010): *På rett vei? Indikatorer for bærekraftig utvikling 2010*, Statistiske analyser 114, Statistisk sentralbyrå. (<http://www.ssb.no/natur-og-miljo/artikler-og-publikasjoner>)

EU (2012): Directive 2012/27/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 on energy efficiency, amending Directives 2009/125/EC and 2010/30/EU and repealing Directives 2004/8/EC and 2006/32/EC.

IEA (2013): *Redrawing the Energy-Climate Map*, World Energy Outlook Special Report. (<http://www.worldenergyoutlook.org>)

Karlsen (2013): «Økt industriproduksjon med mindre energi», artikkel, publisert 14.11.2013, Statistisk sentralbyrå. (<http://www.ssb.no/energi-og-industri/artikler-og-publikasjoner/okt-industri-produksjon-med-mindre-energi>)

De seneste årene kan også krav til isolasjon i nye boliger og overgang til mer energieffektive lys- og oppvarmingsløsninger ha bidratt til redusert energibruk per innbygger. Samtidig vil høyere krav til innekomfort, maskinelt utstyr, og etter hvert også behov for kjøling om sommeren, kunne trekke motsatt vei.

Hvordan er det i andre land?

For å få et inntrykk av hvor energiintensivt Norge er i forhold til andre land, har vi sammenlignet utviklingen i Norge siden 1990 med et utvalg av de nordiske landene, samt totalene for EU 27 og OECD (se figur 7). Ved internasjonale sammenligninger er det viktig å ta hensyn til næringsstruktur i landet, klima, landskap, befolkningstetthet og bosettingsmønster (Bøeng mfl. 2011). Et land med høy befolkningstetthet, mildt klima og stor andel tjenesteytende næringer vil eksempelvis ha lavere energiintensitet enn et land med lav befolkningstetthet, kaldt klima og energikrevende storindustri.

I den internasjonale sammenligningen har energiintensiteten i Norge, målt som totalt energiforbruk i forhold til BNP, falt med 21 prosent i perioden 1990-2011 og 8 prosent i 2000-2011. Tilsvarende nedgang ser vi også for de utvalgte nordiske landene. Sverige er det landet i utvalget med høyest energiintensitet i 2011, men de har også hatt størst reduksjon fra 1990 (34 prosent). Danmark har den laveste energiintensiteten i utvalget, med en nedgang på 25 prosent fra 1990 til 2011.

I Norge har energiintensiteten ligget under totalen for OECD i hele perioden 1990-2011. Norge har hatt en høyere vekst i BNP sammenlignet med andre land, mye på grunn av olje- og gassproduksjonen. Fram mot 2008 lå energiintensiteten for Norge også under totalen for EU27. En økning i energiforbruket i energiintensive næringer som transport, energiforsyning og utvinningsnæringene har bidratt til at Norge ble mer energiintensiv enn EU27 i siste halvdel av 2000-tallet. EU har i gjennomsnitt blitt 31 prosent mindre energiintensiv i 1990-2011 og 17 mindre i perioden 2000-2011. EU har satt seg som mål å senke energibruken med 20 prosent sammenlignet med en antatt utvikling fram til 2020 uten energi- og klimapolitiske virkemidler.

I tillegg til energieffektivisering påvirker også utviklingen i økonomisk aktivitet, vridninger i næringsstruktur, klima og energipriser utviklingen i energibruk. For å vurdere hvor mye av utviklingen både i energibruk og energiintensitet som skyldes ulike «drivere» utarbeider Statistisk sentralbyrå mer detaljerte analyser, på fagspråket kalt dekomponeringsanalyser (Bøeng mfl. 2011). En analyse av faktorer som har påvirket utviklingen i energibruk i industrien i perioden 2003-2012, er publisert av Statistisk sentralbyrå (Karlsen 2013).

Flere alenemødre avhengige av sosialhjelp

Færre personer lever av sosialhjelp nå enn for ti år siden, men for enslige mødre, som utgjør 12 prosent av alle mottakere, går det motsatt vei. Stadig flere i denne gruppen har sosialhjelp som hovedinntekt, viser tall for 2002-2012. Det betyr ikke at det, isolert sett, er blitt vanskeligere å være enslig mor i Norge, men sammensetningen av gruppen har endret seg. Flere er innvandrermødre, med spesielt store utfordringer i å skaffe seg jobb. Også morens landbakgrunn kan ha betydning. 44 prosent av innvandrerkvinner som forsørget familien på sosialhjelp i 2012, var fra Afrika, mot 26 prosent i 2002.

Enslige mødre ser ut til å bli mer avhengige av sosialhjelpen enn andre grupper mottakere ([SSB 2012](#)). Blant alle mottakere hadde 46 prosent i 1998 sosialhjelp som *hovedinntekt*, mens tallet for enslige mødre var 22 prosent. Etter 2007 sank andelen blant alle mottakerne til 40 prosent, mens blant enslige mødre steg den til 30 prosent frem mot 2007, og har holdt seg på det nivået. Mye tyder på at det er innvandrerkvinner som sliter mest. Figur 1 illustrerer hvordan forekomsten av sosialhjelp som hovedinntekt har utviklet seg i ulike deler av sosialhjelpsbefolkningen.

Sosialhjelp er en økonomisk stønad som skal sikre at personer uten andre muligheter har nok midler til livsopphold. For mange vil stønaden være viktigste (eller eneste) inntekt, mens for andre vil sosialhjelpen være et tillegg til arbeidsinntekt eller trygd. Grovt sett kan svingninger i avhengighet av sosialhjelp antas å ha sammenheng med tre typer forhold: situasjonen på arbeidsmarkedet, endringer i andre offentlige ytelser og endringer i mottakergruppen selv. Endringer i konjunkturer og offentlige ytelser kan ha påvirket utviklingen for utsatte grupper.

Av alle sosialhjelpsmottakere utgjør enslige mødre 12 prosent. Vi snakker altså om en liten gruppe sett i forhold til alle sosialhjelpsmottakere, og med en tradisjonelt lav avhengighet av sosialhjelp som hovedinntekt. Men det at akkurat denne gruppen viser en annen utvikling enn andre grupper av sosialhjelpsmottakere, gjør det interessant å studere nærmere hva dette kan skyldes.

Arbeidsmuligheter og offentlige ordninger ...

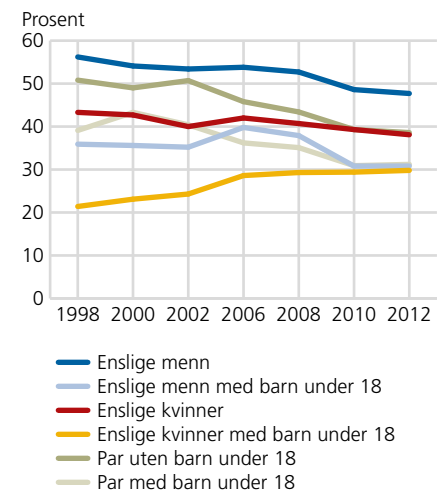
Perioden 2002-2012 spenner over år med litt ulike konjunkturer og muligheter for sysselsetting for utsatte grupper. I 2002-2005 viser arbeidskraftundersøkelsen (se tekstboks) at ledigheten lå relativt høyt, i gjennomsnitt 4,4 prosent, mens 2007 og 2008 var år med spesielt lav ledighet, 2,6 prosent. De følgende år ligger på et mellomnivå.

Arbeidskraftundersøkelsen (AKU)

De oppgitte ledighetstallene er årsgjennomsnitt. AKU-ledige omfatter personer helt uten arbeid som nylig har forsøkt å skaffe seg arbeid, og som er umiddelbart tilgjengelig for arbeid.

Harald Tønseth

Figur 1. Andel med sosialhjelp som hovedinntekt i ulike grupper av sosialhjelpsmottakere. 1998-2012

Kilde: Sosialhjelpsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Harald Tønseth er statsviter og seniorrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for leveårsstatistikk. (harald.tonseth@ssb.no)

Innvandringsbakgrunn

Personer uten innvandringsbakgrunn omfatter personer født i Norge med to norskfødte foreldre.

Annen innvandringsbakgrunn omfatter i denne artikkelen norskfødte med innvandrerforeldre, utenlandsfødte med én norskfødt forelder, norskfødte med én utenlandsfødt forelder og utenlandsfødte med to norskfødte foreldre.

Innvandrere er personer født i utlandet av to utenlandsfødte foreldre.

Ledighetsnivået gjenspeiles i sosialhjelpstallene. Antall mottakere årlig var over 125 000 i 2002-2005, men sank til under 110 000 i 2007-2008. I årene etter lå det på et mellomnivå, i gjennomsnitt 118 000.

Også risikoen for å bli avhengig av sosialhjelp som hovedinntekt vil øke med dårligere konjunkturer og høy arbeidsledighet. Dette vil i utgangspunktet gjelde alle typer mottakere, ikke bare enslige mødre. Men parallelt med endrede konjunkturer kan ulike grupper sosialhjelpsmottakere endre sine kjennetegn, slik som forsørgelsesbyrde og innvandringsbakgrunn (se tekstboks for definisjon). Slik kan noen grupper over tid få økt sårbarhet for svingninger i arbeidsmarkedet – herunder også økte vansker med å dra fordel av «gode tider».

Av endringer i statlige ytelser som i noen grad avlaster sosialhjelpen, er det først grunn til å nevne *kvalifiseringsprogrammet (KVP)* (se tekstboks). Denne ordningen ble landsdekkende i 2008, og i 2010 omfattet den nesten 14 000 personer ([SSB 2013a](#)). Deltakerne mottar kvalifiseringsstønad og har dette som sin viktigste inntektskilde.

Oppbyggingen av *introduksjonsordningen for nyankomne flyktninger* ([SSB 2013b](#)) virker i samme retning. Ordningen ble obligatorisk fra 1. september 2004, og antall deltakere har økt jevnt fra 8 500 i 2005 til 13 200 i 2012. ([SSB 2013c](#)). Isolert sett trekker begge disse ordningene i retning av at det blir færre med sosialhjelp som hovedinntekt mot slutten av vår undersøkelsesperiode: Av enslige mødre med sosialhjelp var det i 2012 om lag 500 som deltok i KVP, og om lag 400 som hadde introduksjonsstønad som sin viktigste inntekt.

Støtteordninger

Kvalifiseringsprogrammet er et arbeidsrettet tiltak, i hovedsak rettet mot personer som ellers ville vært avhengige av sosialhjelp som hovedinntekt. Deltakerne mottar en stønad tilsvarende to ganger grunnbeløpet i folketrygden (personer under 25 år får 2/3 av dette).

Introduksjonsordningen er rettet mot nyankomne innvandrere med behov for grunnleggende kvalifisering. Deltakerne mottar en stønad tilsvarende to ganger grunnbeløpet i folketrygden (personer under 25 år får 2/3 av dette).

... men også innstramninger

I motsatt retning trekker innstramningene i *overgangsstønad til gifte, skilte og separerte forsørgere*. Endringene trådte i kraft 1. januar 2001, og fra 2000 til 2001 gikk tallet på mottakere ned fra 40 400 til 26 100. Det uttalte målet med endringen var å stimulere til hel eller delvis selvforsørgelse (Rikstrygdeverket 2004).

Blant kvinner som mistet overgangsstønad i 2001, økte sysselsettingen i løpet av 2001. Flere kom i arbeid og flere ble fulltidsarbeidende eller fikk bedre inntekt. Slik sett ble målsettingen med reformen oppnådd. Samtidig var det en merkbart økning i sosialhjelpsbruken. Mens 5 prosent av dem som mistet stønaden hadde mottatt sosialhjelp samtidig som de fortsatt fikk overgangsstønad, økte denne andelen til 9 prosent ett år etter bortfall av stønaden.

Ser man spesielt på enslige mødre som hadde liten arbeidserfaring, og som så mistet retten til overgangsstønad, økte andelen som mottok sosialhjelp fra 15 til 27 prosent (Rikstrygdeverket 2004). Mange av disse vil da ha fått sosialhjelp som sin viktigste inntektskilde. Ser man på utviklingen i deres avhengighet av sosialhjelpen i løpet av 2001, lå nivået høyest i månedene umiddelbart etter regelendringen, men avtok noe utover året. Denne effekten kan muligens ha strukket seg ut i 2002, inn i den perioden vi her undersøker. Også i påfølgende år er det grunn til å tro at regelendringen økte avhengigheten av sosialhjelp, spesielt blant enslige mødre med svak arbeidstilknytning. Det er blitt færre personer med overgangsstønad også etter 2001. Tallet på mottakere var 22 300 i 2010 og 20 600 i 2012 (Arbeids- og velferdsdirektoratet 2013).

Datakilder

Data om sosialhjelpsmottakere er hentet fra KOSTRA-skjema 11 registreringsskjema for sosialhjelp. (KOSTRA = kommune-stat-rapportering). Tall publiseres blant annet etter mottakerens familiefase (enslig mann/kvinne, par uten barn, enslig mann/kvinne med barn og par med barn) samt viktigste kilde til livsopphold ved siste kontakt i rapporteringsåret. Det er her blitt tilkoblet registeropplysninger om befolkning og befolkningens høyeste utdanning.

Færre sporadiske mottakere

Har gruppen enslige mødre med sosialhjelp endret seg etter 2002, slik at de i større eller mindre grad kan forsørge seg selv ved andre midler enn sosialhjelp? Hvorfor er noen mødre avhengige av sosialhjelpen, mens andre ikke er det? For å finne ut av dette sammenligner vi gruppen som har sosialhjelp som hovedinntekt, med de enslige mødrene som i tillegg til sosialhjelp hadde andre inntekter, beløpsmessig større (her kalt «kontrollgruppen», se tekstboks om begreper). Er det trekk ved gruppene som kan påvirke deres evne til å bli uavhengige av sosialhjelp?

Vi vil se på seks kjennetegn som tenkes å påvirke sosialhjelpsbruken til enslige mødre: mors alder og utdanning; antall barn og barnas alder; innvandrerbakgrunn og opprinnelsesland.

Før vi ser på de enkelte indikatorene, vil vi se om enslige mødre samlet sett er blitt hyppigere representert blant dem som mottar sosialhjelp i perioden 2002-2012. Dersom deres andel av totalen var synkende, kunne dette i seg selv bidra til å forklare den økte avhengigheten av sosialhjelp hos dem som ble tilbake i sosialhjelpssystemet. Dette fordi de mottakerne som står lengst fra arbeidsmarkedet, da over tid vil utgjøre en forholdsvis større del av alle enslige mødre med sosialhjelp.

I 2002 mottok 17 833 enslige mødre sosialhjelp som hovedinntekt eller som biinntekt, og de utgjorde 14 prosent av samtlige mottakere. Sammenlignet med tiden før reglene for overgangsstønad var blitt endret gikk tallet noe ned; det tilsvarende for 2000 var 18 644 og 15 prosent. Det gikk videre ned til 15 473 i 2007 (14 prosent av alle mottakere) og 13 503 i 2012 (12 prosent). Antall enslige mødre som mottok sosialhjelp, har dermed gått ned i perioden vi ser på, og gruppens andel av alle som mottar sosialhjelp, har også gått noe tilbake.

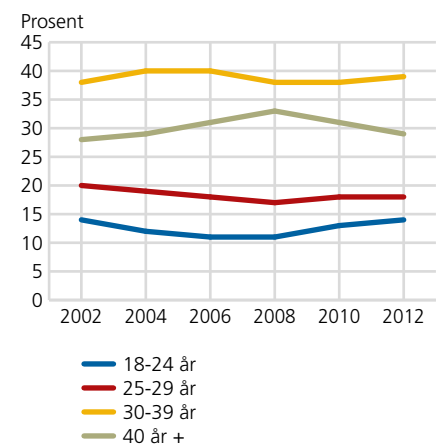
Ser vi så på hvordan gruppen enslige mødre med sosialhjelp som hovedinntekt har utviklet seg i absolutte tall, har den praktisk talt holdt seg uendret gjennom perioden, litt i overkant av 4 000 personer hvert år. Siden tallet på personer med sosialhjelp som hovedinntekt samlet sett har gått ned med over 11 000, betyr det at de enslige mødrene utgjør en større andel enn før. Denne andelen var under 8 prosent i 2002 og drøye 9 prosent i 2007.

Legger vi til enslige mødre med stønad fra kvalifiseringsprogrammet som hovedinntekt, og som ellers i stor grad ville hatt sosialhjelp som hovedinntekt, nærmer andelen seg nå 10 prosent. Vi må derfor kunne fastholde at enslige mødre riktignok er blitt mindre avhengige av sporadisk sosialhjelp i perioden, men mer avhengige av sosialhjelp som hovedinntekt. Vi står altså fortsatt igjen med en gruppe mottakere som viser en særskilt «negativ» utviklingstendens, hvis målet er økt selvforsørgelse.

Mødre med annen hovedinntekt er noe eldre

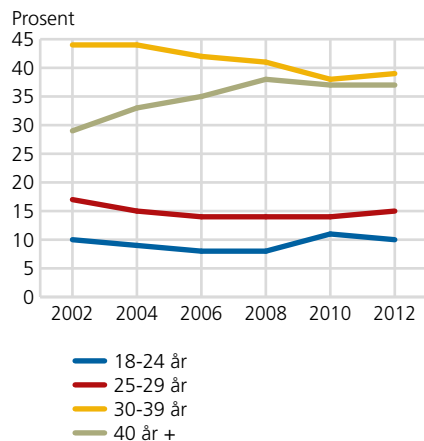
Ser vi på utviklingen i de enslige mødrenes alder, er det ingen systematisk endring i den inntektsavhengige gruppen i perioden. Det var noe stigende alder de første årene, men i 2012 er man omtrent tilbake på utgangspunktet (se figur 2).

Figur 2. Andel enslige mødre med sosialhjelp som hovedinntekt, etter alder

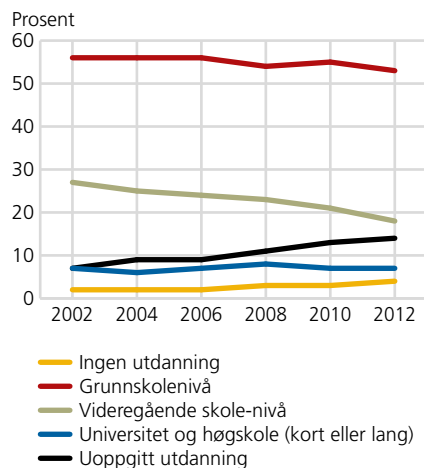
Kilde: Sosialhjelpsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 3. Andel enslige mødre som mottar sosialhjelp, men ikke som hovedinntekt, etter alder

Kilde: Sosialhjelpsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 4. Andel enslige mødre med sosialhjelp som hovedinntekt, etter utdanningsnivå

Kilde: Sosialhjelpsstatistikk og Register over befolkningens høyeste utdanning, Statistisk sentralbyrå

Det kan være grunn til å anta at jo eldre de enslige mødrene er, jo vanskeligere vil de generelt ha for å nyttiggjøre seg alternative muligheter for sysselsetting og inntekt, og derved større vansker med å komme ut av sosialhjelpsavhengighet. Ser vi på tallene for kontrollgruppen, altså enslige mødre som mottar sosialhjelp, men som har annen hovedinntekt, ser vi at de gjennomgående er noe eldre, og at denne forskjellen forsterkes utover i perioden vi ser på (se figur 3).

Det er dermed ikke slik at disse mødrene skiller seg fra kontrollgruppen ved å ha høyere alder, snarere tvert imot. Det må altså eventuelt være i kombinasjon med andre kjennetegn at stigende alder kan ha hatt betydning for denne gruppens manglende evne til å forsørge seg selv.

Lav utdanning kan føre til avhengighet

Hvordan er utdanningsnivået i de to sosialhjelpsgruppene, og hvordan har det endret seg i perioden 2002-2012?

Andelen med utdanning bare på grunnskolenivå er den største, om lag 55 prosent gjennom hele perioden (se figur 4). Også i kontrollgruppen, altså mødrene med annen hovedinntekt (se figur 5) er den like stor. Derimot er andelen med uoppgitt eller ingen utdanning tydelig høyere i gruppen med sosialhjelp som hovedinntekt, viser tall fra registeret over befolkningens høyeste utdanning. Dette motsvares av en klart høyere andel med videregående skole i kontrollgruppen (om lag 10 prosentpoeng flere). For gruppen med høyest utdanning (universitet/høgskole) er det ingen forskjell mellom gruppene.

Med andre ord er utdanningsnivået tydelig høyere i kontrollgruppen, altså blant de enslige mødrene som mottar sosialhjelp, men som har annen hovedinntekt. Det er også verd å merke seg at det i begge gruppene skjer en viss nedgang i utdanningsnivået over tid, noe som må antas å begrense deres muligheter på arbeidsmarkedet. Men tilpasningen er likevel klart best i kontrollgruppen.

Antall barn øker ...

Enslige mødre med sosialhjelp som hovedinntekt får som gruppe noe flere barn per kvinne i perioden 2002-2012. Andelen kvinner med over tre barn har økt (se tabell 1).

Ser vi på kontrollgruppen, altså mødre med annen hovedinntekt enn sosialhjelp, finner vi i begynnelsen av perioden *høyere* barnetall (se tabell 2). Det er færre ettbarns og flere to- og trebarnsforsørgere frem til 2010 enn blant dem med sosialhjelp som hovedinntekt. Fra 2010 er denne forskjellen i hovedsak

Tabell 1. Enslige mødre med sosialhjelp som hovedinntekt, etter antall barn under 18 år. Prosent

	2002	2004	2006	2008	2010	2012
1 barn	58,7	57,8	56,7	56,0	54,7	54,1
2 barn	27,1	28,4	28,1	27,1	27,7	27,5
3 barn	9,7	9,6	9,8	11,3	11,6	11,9
4 barn	2,6	3,0	3,7	3,7	4,1	4,4
5 barn og flere	1,6	1,2	1,5	1,9	1,8	2,1

Kilde: Sosialhjelpsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2. Enslige mødre som mottar sosialhjelp, men ikke som hovedinntekt, etter antall barn under 18 år. Prosent

	2002	2004	2006	2008	2010	2012
1 barn	52,8	53,0	53,1	51,1	55,3	55,7
2 barn	32,1	31,3	31,0	31,3	29,4	29,9
3 barn	10,9	11,6	11,5	12,3	10,7	10,3
4 barn	2,8	2,8	3,1	3,7	3,3	3,0
5 barn og flere	1,1	1,1	1,2	1,5	1,2	1,1

Kilde: Sosialhjelpsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

utlignet, men dog slik at det er i ferd med å danne seg en overvekt av mødre med tre eller flere barn i den inntektsavhengige gruppen. Men forskjellene har i beste fall marginal betydning når man ønsker å forklare hva som utgjør et hinder for alternativ inntekt.

... og barna blir noe yngre

Ikke bare barnas antall, men også deres alder må antas å ha betydning for en enslig forsørgers mulighet til å skaffe seg alternativ hovedinntekt. Jo yngre barn, desto mer begrensede muligheter. For oversiktighetens skyld har vi her begrenset utvalget til mødre med ett eller to barn (altså drøyt 80 prosent av totalen). Barnas alder har vært noe synkende i den inntektsavhengige gruppen. I 2012 utgjorde barn under tre år 22 prosent av totalen, mot 16 prosent i 2002 (se tabell 3). Andelen som var seks år eller mer, gikk tilbake fra 63 til 56 prosent. Tallene indikerer en noe vanskeligere forsørgelsessituasjon for enslige mødre i løpet av perioden.

Ser vi på situasjonen i kontrollgruppen, er det relativt færre barn under tre år, og noe flere barn over 10 år. Isolert sett skulle dette disponere for høyere sysselsetting og selvforsørging i kontrollgruppen. Men heller ikke her er forskjellene mellom disse to gruppene så store.

Stor overvekt av innvandrere

Det er først når vi ser på hvorvidt mottakere med hovedinntekt fra sosialhjelpen er innvandrere eller ikke (se tekstboks om innvandringsbakgrunn), at en tydelig endring i denne gruppen blir synlig for denne tiårsperioden (figur 6). For å skape et helhetsbilde tar vi også med gruppen vi kaller «annen innvandringsbakgrunn», og som viser lite endring over tiårsperioden. Gruppen omfatter blant annet norskfødte med innvandrerforeldre, men også andre utenlandsfødte som ikke betegnes som innvandrere.

Vi ser tydelig at en stadig større andel i den inntektsavhengige gruppen er innvandrere. I 2002 var nær to av tre mottakere uten innvandringsbakgrunn, i 2008 var denne andelen 56 prosent og i 2012 42 prosent. Samtidig utgjorde gruppen innvandrere 29 prosent av mottakerne i 2002, 38 prosent i 2008 og hele 52 prosent i 2010.

Det kan være nærliggende å si at flere enslige innvandermødre er en årsak til at inntektsavhengigheten av sosialhjelp blant enslige mødre totalt sett ikke går ned. Personer som har forlatt sosialhjelpssystemet, er over tid blitt erstattet av grupper med større vansker med å få alternative inntektsmuligheter (SSB 2013b).

Tabell 3. Enslige mødre med sosialhjelp som hovedinntekt og med ett eller to barn under 18 år. Etter barnas alder. Prosent

	2002	2004	2006	2008	2010	2012
0 år	5	5	5	6	6	7
1 år	6	5	5	6	7	8
2 år	5	4	4	5	5	7
3-5 år	22	21	19	19	22	23
6-9 år	26	26	25	24	23	22
10-13 år	21	22	22	21	19	18
14-17 år	16	18	19	19	17	16

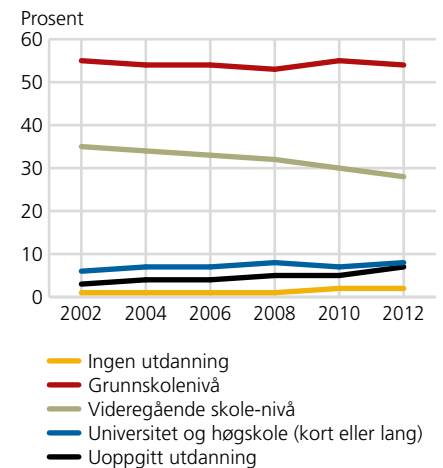
Kilde: Sosialhjelpsstatistikk og befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 4. Enslige mødre som mottar sosialhjelp, men ikke som hovedinntekt, og med ett eller to barn under 18 år. Etter barnas alder. Prosent

	2002	2004	2006	2008	2010	2012
0 år	3	3	4	4	4	4
1 år	5	4	5	5	5	5
2 år	5	4	5	5	6	5
3-5 år	20	19	18	18	18	20
6-9 år	26	26	25	24	23	23
10-13 år	23	23	24	23	23	21
14-17 år	17	20	21	22	22	22

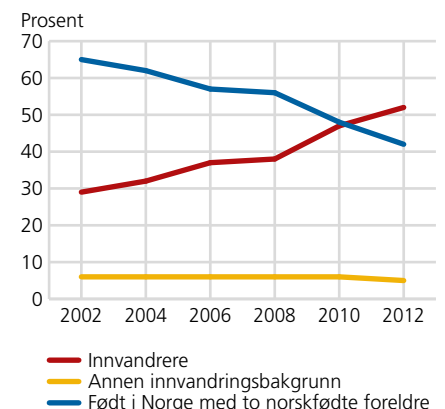
Kilde: Sosialhjelpsstatistikk og befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 5. Andel enslige mødre som mottar sosialhjelp, men ikke som hovedinntekt, etter utdanningsnivå

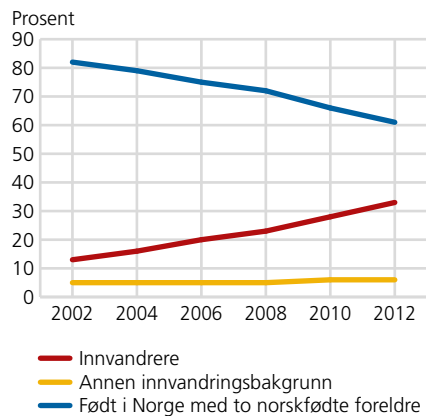
Kilde: Sosialhjelpsstatistikk og Register over befolkningens høyeste utdanning, Statistisk sentralbyrå.

Figur 6. Andel enslige mødre med sosialhjelp som hovedinntekt, etter innvandringsbakgrunn

Kilde: Sosialhjelpsstatistikk og befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 7. **Andel enslige mødre som mottar sosialhjelp, men ikke som hovedinntekt, etter innvandringsbakgrunn**

Kilde: Sosialhjelpsstatistikk og befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Begreper

Inntektsavhengige betegner i denne artikkelen personer med sosialhjelp som hovedinntekt. *Kontrollgruppen* er enslige mødre som mottar sosialhjelp, men ikke som hovedinntekt.

Riktignok har det også blant alle sosialhjelpsmottakere blitt stadig flere er innvandrere. Tallet var 23 prosent av samtlige mottakere i 2002, og 30 prosent i 2010. Men dette har, som vi har sett, ikke vært til hinder for at sosialhjelp som livsopphold er gått ned i alle undergrupper, unntatt blant enslige mødre, se figur 1.

En antakelse kan være at kombinasjonen av å være innvandrer, ha eneansvar for flere barn samt lav utdanning, kan gjøre det vanskelig å skaffe seg alternativ inntekt for undergruppen enslige mødre, samtidig som altså reglene for overgangsstønad ikke er like sjenerøse som før. Det må minnes om at vi her bare har studert de ulike kjennetegnene enkeltvis. Hvor sterk effekten av for eksempel utdanning er når vi kontrollerer for innvandringsbakgrunn, fremgår ikke.

Sammenligner vi med innvandrerbakgrunn i kontrollgruppen (figur 7), ser vi en klar forskjell mellom de to gruppene enslige mødre. I 2002 utgjorde innvandrere 29 prosent av mødrene med sosialhjelp som hovedinntekt, mot 13 prosent i kontrollgruppen, de som levde av en annen inntektskilde. I 2012 var de tilsvarende tallene 52 prosent og 33 prosent. Her har vi en klar overvekt i den inntektsavhengige gruppen av et kjennetegn som kan tenkes å utgjøre et hinder for å være selvforsørget.

Landbakgrunn påvirker inntektsevnen

Ikke bare det å være innvandrer øker risikoen for å bli inntektsavhengig av sosialhjelp. Innvandreres vansker med for eksempel å bli sysselsatt vil variere, avhengig av opprinnelsesland. I løpet av tiårsperioden 2002-2012 er

det skjedd en markert dreining mot flere mødre med afrikansk opphav, som fra og med 2010 utgjør den klart største gruppen (se tabell 5). Sammen med mødre med asiatisk bakgrunn utgjør disse nå 80 prosent av innvandrer-mødrene i den inntektsavhengige gruppen, mot 69 prosent i 2002.

Dette må ses i sammenheng med den økte innvandringen fra disse områdene i årene vi ser på. Mens det i 2002 var 11 000 innvandrerkvinner med afrikansk og 40 000 med asiatisk bakgrunn her i landet, var tilsvarende tall i 2012 henholdsvis 28 000 og 83 000. Mange av disse vil ha kommet som flyktninger. Sosialhjelpsavhengigheten er lav blant innvandrer-mødre fra områder der det i hovedsak skjer arbeidsutvandring. Selv om arbeidsinnvandrere stort sett allerede har en arbeidskontrakt når de ankommer ([SSB 2010](#)), vil det bak tallene også skjule seg mødre som har opplevd samlivsbrudd (og bortfall av forsørger) etter ankomst til landet.

Tabell 5. **Enslige mødre som er innvandrere og som mottar sosialhjelp som hovedinntekt. Etter landbakgrunn. Prosent**

	Norden	Vest-Europa uten Norden og Tyrkia	EU-land i Øst-Europa	Ikke EU-land i Øst-Europa	Asia (inkl. Tyrkia)	Afrika	Nord-Amerika og Oseania	Sør- og Mellom-Amerika
2002	4	2	3	14	43	26	0,2	8
2004	3	2	3	13	42	30	0,5	6
2006	3	1	4	12	43	30	0,4	7
2008	2	1	3	11	43	34	0,2	6
2010	2	1	3	10	38	40	0,2	5
2012	2	1	4	8	36	44	0,2	4

Kilde: Sosialhjelpsstatistikk og befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 6. **Enslige mødre som er innvandrere og som mottar sosialhjelp, men ikke som hovedinntekt. Etter landbakgrunn. Prosent**

	Norden	Vest-Europa uten Norden og Tyrkia	EU-land i Øst-Europa	Ikke EU-land i Øst-Europa	Asia (inkl. Tyrkia)	Afrika	Nord-Amerika og Oseania	Sør- og Mellom-Amerika
2002	7	2	5	10	40	26	1,0	9
2004	7	2	4	12	37	30	1,0	8
2006	4	2	3	11	39	34	1,0	6
2008	4	1	3	11	37	36	1,0	6
2010	3	1	5	9	36	39	0,4	6
2012	3	2	5	9	35	41	0,4	5

Kilde: Sosialhjelpsstatistikk og befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

I kontrollgruppen ser vi riktignok samme tendens, men innslaget av personer fra regioner utenom Afrika/Asia er hele tiden litt høyere. Samlet sett er det altså et noe større innslag i den inntektsavhengige gruppen av landbakgrunn som erfaringsmessig gir større vansker på arbeidsmarkedet (SSB 2013d).

Hva disponerer for å bli hjelpeavhengig?

Det er når vi sammenligner innvandringsbakgrunnen at en viktig forskjell mellom enslige mødre som lever av sosialhjelpen, og dem som klarer å skaffe seg annen hovedinntekt, blir tydelig.

Når man i tillegg ser på landbakgrunn, har andel mødre fra afrikanske land økt med over to tredjedeler siden 2002. Sammen med mødre med asiatisk bakgrunn utgjør de nå 80 prosent i den inntektsavhengige gruppen. Dette er noe høyere enn i gruppen med annen hovedinntekt (76 prosent). Landbakgrunn kan altså også påvirke evnen til å forsørge seg selv. I tillegg kommer endringene i reglene for overgangsstønad, som kan ha etablert en gruppe med mer permanent avhengighet av sosialhjelp på terskelen til den perioden vi undersøker. Oppbyggingen av introduksjons- og kvalifiseringsprogram synes bare et stykke på vei å ha lyktes i å oppveie økt avhengighet i denne gruppen.

Endringene i innvandrings- og landbakgrunn i perioden 2002-2012 gjenspeiler en tydelig utskiftning i sosialhjelpsbefolkningen, med flere personer det er relativt vanskelig å finne alternativ hovedinntekt for. Uten denne endringen virker det rimelig å anta at avhengigheten av sosialhjelp blant enslige mødre ville vært på linje med andre mottakergrupper, altså vist en nedadgående tendens.

Samtidig er det viktig å minne om at enslige mødre fortsatt er den gruppen mottakere som har lavest inntektsavhengighet av sosialhjelpen, se figur 1, selv om avstanden til andre grupper blir stadig mindre. Poenget her har vært å vise at en gruppe som tradisjonelt sett i hovedsak har levd av annen inntekt, over tid kan bli mer avhengig av sosialhjelp. Og videre at tiltak som lykkes med å få ned sosialhjelpsavhengigheten i andre grupper, ikke nødvendigvis virker overfor enslige mødre.

Referanser

Arbeids- og velferdsdirektoratet (2013): NAV Tall og analyse, Arbeids- og velferdsdirektoratet 2013.

Rikstrygdeverket (2004): Overgangsstønad – hva skjedde med dem som mistet retten til overgangsstønad pga. endringer i regelverket 1. januar 1998? Rikstrygdeverket, rapport 02/2004.

SSB (2010): Sosialhjelpsmottakere blant innvandrere 1999-2002, 2005-2008, Statistisk sentralbyrå 2010. (<http://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/sosialhjelpsmottakere-blant-innvandrere-1999-2002-2005-2008>)

SSB (2012): Sosialhjelp og levekår i Norge, Statistiske analyser 139, Statistisk sentralbyrå 2012. (<http://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/sosialhjelp-og-levekare-i-norge>)

SSB (2013a): Kvalifiseringsstønad 2012. (<http://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/statistikker/kvalstonad/aar/2013-09-27>)

SSB (2013b): Monitor for introduksjonsordningen 2012, Statistisk sentralbyrå. (<http://www.ssb.no/utdanning/artikler-og-publikasjoner/lavere-andel-deltakere-faar-jobb>)

SSB (2013c): Introduksjonsordningen for ny-ankomne flyktninger, Statistisk sentralbyrå. (<http://www.ssb.no/utdanning/statistikker/introinnv/aar/2013-06-21>)

SSB (2013d): Sysselsetting blant innvandrere, registerbasert – årlig, Statistisk sentralbyrå. (<http://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/statistikker/innvregsys/>)

Siden sist

All ny statistikk publiseres som artikler på ssb.no. Vi presenterer nedenfor et utvalg av disse artiklene, som er gitt ut etter forrige utgave av Samfunnsspeilet.

11. februar

Etterforskede lovbrudd, 2012

Færre siktede, særlig blant de yngste

Politiet og påtalemyndigheten avsluttet etterforskningen av 359 800 lovbrudd i 2012. Av disse ble 170 400 oppklart, og det resulterte i 173 500 siktelser mot 81 000 personer. Antall ferdig etterforskede lovbrudd er det laveste siden 1994 og antall siktede det laveste siden 2003.

Av de 359 800 ferdig etterforskede lovbruddene i 2012 var 249 000 forbrytelser og 110 800 forseelser. Samlet sett var det 1 800 færre forbrytelser og 1 500 færre forseelser enn året før.

Færre narkotikalovbrudd og skadeverk, men flere vinningslovbrudd

I antall var det størst nedgang for etterforskede narkotikalovbrudd. De 40 700 narkotikalovbruddene som ble ferdig etterforsket i 2012, var drøyt 2 300 færre enn året før. Skadeverk hadde også en betydelig nedgang, med nesten 1 700 færre tilfeller i 2012 enn i 2011.

I 2012 ble i alt 165 100 tyverier og andre vinningslovbrudd ferdig etterforsket, som er 1 700 flere enn året før. Som i de foregående årene er det noen typer tyverier med stor nedgang og andre typer tyverier som har en betydelig økning. Blant annet fortsatte den langvarige nedgangen i antallet anmeldte og etterforskede tyverier knyttet til biler og andre motorkjøretøy. På den annen side økte antallet anmeldte og etterforskede tyverier som skjer ute på mer offentlige steder. Sammenliknet med året før var det i 2012 blant annet etterforsket 22 prosent flere simple tyverier fra kafé og restaurant og 8 prosent flere sykkeltyverier. I løpet av 2012 ble også 25 600 lovbrudd i kategorien «annet grovt tyveri» ferdig etterforsket. Av disse var 21 800 tilfeller registrert som grovt tyveri fra

person på offentlig sted, og dette er 24 prosent flere enn i 2011 og hele 65 prosent flere enn i 2010.

Færre oppklarte narkotikalovbrudd og tyverier

Av alle ferdig etterforskede lovbrudd i 2012 regnes 170 400 som oppklarte og 189 400 som ikke oppklarte. Av forbrytelsesgruppene har narkotikaforbrytelser den klart høyeste oppklaringsprosenten. Oppklaringsprosenten for narkotikalovbrudd ble imidlertid redusert noe, fra 88 prosent i 2011 til 86 prosent i 2012.

Vinningslovbrudd og skadeverk er de lovbruddsgruppene som har lavest oppklaring, med 20 prosent i 2012. Blant de mer spesifiserte typene av disse lovbruddene er det imidlertid relativt stor ulikhet i andelen som blir oppklart eller ikke oppklart. Det er for eksempel slik at mer enn 98 prosent av alle de rettslig avgjorte sykkeltyveriene og simple tyverier fra kafé og restaurant endte som uoppklarte. I kategorien «annet grovt tyveri» var nesten 95 prosent ikke oppklart.

Av de 129 700 ferdig etterforskede tyveriene i 2012 ble over 85 prosent henlagt på grunn av manglende opplysninger om gjerningsperson. Færre enn 13 400 tyverier resulterte i tiltale, forelegg eller annen avgjørelse som klassifiseres som oppklart. Antallet oppklarte tyverier i alt er dermed det laveste som er registrert siden begynnelsen av 1980-tallet.

Flere uoppklarte tyverier reduserte oppklaringsprosenten

I 2012 ble 77,5 prosent av alle forseelsene oppklart, som er identisk med oppklaringsprosenten i 2011. Politiet og påtalemyndigheten oppklarte imidlertid 4 650 færre forbrytelser enn året før. I tillegg ble 2 800 flere forbrytelser henlagt som uoppklarte. Den samlede oppklaringsprosenten for forbrytelser gikk dermed ned fra 35,6 prosent i 2011 til 34 prosent i 2012.

Hvorvidt lovbrudd blir oppklarte eller ikke, og hvilke strafferettslige avgjørelser som blir gitt, er svært ulikt for de forskjellige lovbruddsgruppene og typene av lovbrudd. Ulikheter i sammensetning av kriminalitetstyper er også av stor betydning for mange av de endringene i oppklaringsprosenter som vi ser fra år til år. At den samlede oppklaringsprosenten for forbrytelser gikk ned fra 2011 til 2012, har da mest sammenheng med økningen i antall anmeldte og etterforskede tilfeller av grovt tyveri fra person på offentlig sted, simpelt tyveri fra kafé og restaurant og sykkeltyveri. Nedgangen i antallet etterforskede og oppklarte narkotikaforbrytelser bidro også, om enn i noe mindre grad, til dette.

Noe færre siktelser og siktede for forbrytelser

I 2012 resulterte politi og påtalemyndighetens etterforskning i totalt 173 500 siktelser mot nesten 81 000 forskjellige personer. Det totale antallet siktelser er nesten 4 prosent mindre enn i 2011.

Samlet sett ble 36 100 personer siktet for 89 500 forbrytelser i 2012. Dette er henholdsvis 2,5 prosent færre siktede og 5,6 prosent færre siktelser enn året før. I tillegg ble 44 800 personer kun siktet for forseelser. Av disse hadde 26 700 siktede en trafikkforseelse som hovedlovbrudd, og denne gruppen utgjorde dermed en tredel av alle siktede for lovbrudd i 2012. Antall siktede med trafikkriminalitet eller andre typer forseelser er tilnærmet det samme som i 2011.

8 prosent av alle 19-årige menn tatt for lovbrudd

Trenden fra de foregående årene, med en nedgang i antallet siktede blant yngre ungdom, fortsatte i 2012. Reduksjonen siste år var størst blant de under 18 år hvor det i 2012 var 11 prosent færre siktede for lovbrudd. Ungdom under myndighetsalder utgjorde dermed 11 prosent av alle de siktede for forbrytelser

i 2012, en andel som er langt mindre enn i for eksempel 1980 – da denne gruppen utgjorde 35 prosent.

Unge i alderen 18-20 år er likevel klart mest overrepresentert blant de siktede, og av den bosatte befolkningen i denne aldersgruppen ble om lag 4,5 prosent siktet i 2012. Menn blir imidlertid langt oftere siktet for lovbrudd enn kvinner, og av alle 19-årige menn ble om lag 8 prosent tatt for ett eller flere lovbrudd. Den tilsvarende andelen blant 19-årige kvinner var under 2 prosent.

Like stort antall siktede for narkotikalovbrudd

Samlet sett hadde 18 000 personer nesten 36 400 siktelsler for narkotikalovbrudd. En relativt stor andel av disse narkotikasiktede, 27 prosent, er også siktet for andre lovbrudd med en høyere strafferamme. Disse klassifiseres under en annen hovedlovbruddsgruppe, og det var dermed 13 100 siktede med ett narkotikalovbrudd som hovedlovbrudd. Dette er tilnærmet like mange som i 2011, og i disse to årene er antallet siktede med narkotikakriminalitet som hovedlovbrudd betydelig høyere enn i alle tidligere år.

Nær 17 800 personer hadde nesten 36 800 siktelsler for tyveri eller andre vinningslovbrudd i 2012. Av disse har nesten 15 100 siktede vinningskriminalitet som hovedlovbrudd, et noe mindre antall enn året før og nesten 19 prosent færre enn i 2004.

Mindre vold blant ungdom

Samlet sett ble 8 664 personer siktet for ett eller flere voldslovbrudd i løpet av 2012. Disse personene hadde i alt 13 075 siktelsler for voldskriminalitet – hvorav 6 496 var for legemsfornærmelse, 1 565 for legemsbeskadigelse, 1 301 for vold mot offentlig tjenestemann, 565 for mishandling i familieforhold (inklusive grov mishandling) og 2 738 for trusler.

Både det totale antallet siktede for voldslovbrudd og antallet siktede med denne type kriminalitet som hovedlovbrudd var mindre i 2012 enn året før. Trenden fra de tidligere årene ble dermed forsterket, og de 7 230 siktede med trusler eller andre voldslovbrudd som hovedlovbrudd er 7,5 prosent færre enn antallet i 2007. Nedgangen i denne perioden skyldes i hovedsak færre sik-

tede menn og en nedgang blant siktede i alderen 20 år og yngre. For eksempel ble antallet siktede 15-17-åringer med voldskriminalitet som hovedlovbrudd redusert med hele 43 prosent i løpet av perioden 2007-2012.

At disse yngre aldersgruppene ser ut til å ha blitt langt mindre involvert i voldsepisoder i løpet av disse årene, fremgår også av statistikken over ofrene for de anmeldte lovbrudd og kartleggingen av vold i leveårsundersøkelsene.

Flere utenlandske statsborgere siktet for vinnings- og trafikklovbrudd

I 2012 hadde 17 000 av de siktede et annet statsborgerskap enn norsk, og dette er om lag 1 000 flere enn året før. Fordelt etter hovedlovbrudd var det 653 flere siktede for vinningskriminalitet, hvor det særlig var en økning i antall siktede for simple tyverier, og 271 flere siktede for trafikkforseelser.

I tillegg til de norske og utenlandske statsborgerne som er registrert bosatt i Norge, er det også andre som oppholder seg i kortere eller lengre tid i landet og blir tatt for lovbrudd. Antall siktede med registrert bosted i utlandet har økt noe i løpet av de siste årene, og denne gruppen utgjorde 7,6 prosent av alle siktede for lovbrudd i 2012. Ser man de bosatte og ikke bosatte utenlandske statsborgerne samlet, utgjør de 21 prosent av alle siktede for lovbrudd i 2012, og dette gjelder for siktede for både forbrytelser og forseelser.

Den totale økningen fra 2011 til 2012 i antall siktede med utenlandsk statsborgerskap var 6,5 prosent. Dette er for eksempel mindre enn den årlige økningen av utenlandske statsborgere i befolkningen, som i den siste femårsperioden har vært på om lag 10 prosent.

Mindre andel med tilbakefall

Statistikken over tilbakefall blant bosatte i Norge viser at 45,7 prosent av de 82 200 siktede i 2007 ble siktet én eller flere ganger i løpet av perioden 2008-2012. Denne andelen er trinnvis blitt mindre i løpet av de siste fem tilbakefallsundersøkelsene, og for de siktede i 2002 var den 49,6 prosent.

Fordelt etter hovedlovbruddsgrupper er det høyest tilbakefall blant de siktede for narkotikakriminalitet, der 66,5 prosent ble siktet for ett eller flere nye lovbrudd i

løpet av den påfølgende femårsperioden. Den tilsvarende andelen blant de siktede med volds- og vinningskriminalitet var henholdsvis 56 prosent og 55 prosent.

I den siste tilbakefallsundersøkelsen hadde 64,4 prosent av alle siktede menn i aldersgruppen 15-17 år registrert tilbakefall. Dette er betydelig lavere enn i undersøkelsene fra årene før, og vi må tilbake til de siktede i 1997 for å finne en lavere andel med tilbakefall i denne gruppen. Menn i alderen 15-17 år har imidlertid fremdeles høyest tilbakefall og, som tidligere år, andelen siktede menn med tilbakefall reduseres deretter med stigende alder. Blant siktede kvinner er det et betydelig lavere tilbakefall, og langt mindre forskjell mellom de ulike aldersgruppene, enn blant menn. I alt ble nesten én av tre siktede kvinner i 2007 siktet for ett eller flere nye lovbrudd i løpet av de etterfølgende fem årene.

5. februar

Røykevaner, 2013

Én av tre bruker snus eller røyker

Over tid er det blitt en stadig lavere andel røykere her i landet. I 2013 røykte 15 prosent av oss daglig, mens 9 prosent røykte av og til. Snus brukes av 9 prosent daglig og 4 prosent av og til. Hver tredje innbygger i alderen 16-74 år enten røykte, brukte snus eller gjorde begge deler.

Ser vi på røyking og snusing samlet, var 32 prosent i aldersgruppen 16-74 år tobakksbrukere i 2013, enten daglig eller av og til. Andelen har gått ned siden 2008 da den var 36 prosent. For de unge i aldersgruppen 16-24 år derimot er bildet motsatt. Blant dem ser det nå ut til å være flere som bruker tobakk enn i 2008: fire av ti. Det er dermed de unge som i 2013 har den største andelen tobakksbrukere. Siden andelen unge røykere har gått ned i perioden, skyldes økningen snusens voksende popularitet. Andelen tobakksbrukere i befolkningen er litt lavere enn summen av dem som bruker snus eller røyker, siden noen gjør begge deler. Menn bruker i mye større utstrekning snus enn kvinner gjør. Dette er hovedårsaken til at menns tobakksbruk i 2013 ligger på 38 prosent, mot kvinners 26 prosent for aldersgruppen 16-74 år.

Stadig færre røyker – snusbruken stabil

Den nedadgående trenden i andelen dagligrøykere ser ut til å fortsette. Det har vært en halvering av denne andelen siden årtusenskiftet. 15 prosent av den norske befolkningen i alderen 16-74 år røykte daglig i 2013, og 16 prosent i undersøkelsen året før. Andelen som av og til tar seg en røyk, har ligget ganske stabil i perioden fra 2000 til nå – på om lag 10 prosent.

Andelen som i 2013 oppgir at de bruker snus, er uforandret fra året før. Derimot var det en økning i daglig bruk av snus fra 6 prosent i 2008 til 9 prosent i 2013. I hele perioden fra 2008 var det rundt 4 prosent som av og til tok seg en pris snus. Snusbruk er vanligst blant de unge i alderen 16-24 år: 21 prosent brukte snus daglig og 8 prosent av og til. Blant de unge mennene som ble spurt, var det 27 prosent som brukte snus daglig - nær dobbelt så høy andel som blant unge kvinner. For de unge «av og til-brukerne» i utvalget hadde derimot kvinner en høyere andel snusbrukere: 9 prosent, mot mennenes 6 prosent.

Like vanlig for kvinner som for menn å røyke daglig

Tidligere var det langt flere menn enn kvinner som røykte daglig, men forskjellen ble gradvis mindre i årene 1973-1999, og siden årtusenskiftet er andelen som røyker daglig, om lag den samme for kvinner som for menn. I 2013 svarte 15 prosent av mennene og 14 prosent av kvinnene at de var dagligrøykere. Det er derimot litt vanligere blant menn å røyke av og til.

De unge i aldersgruppen 16-24 år har i 2013-undersøkelsen den laveste andelen dagligrøykere, men flest som røyker av og til. Det er bare 65-74-åringene som totalt har lavere andel røykere enn de unge. Dette gjelder for både menn og kvinner. I hele perioden fra 2000 til 2012 har det vært flest blant 45-54-åringene som har røykt, mens det i 2013 ser ut til å være flest dagligrøykere blant 55-64-åringene.

Mange har hørt om elektroniske sigaretter, men få har prøvd

For første gang er kjennskap til og bruk av elektroniske sigaretter i Norge registrert, i 4. kvartal 2013. De fleste har hørt om elektroniske sigaretter, om lag

80 prosent, men bare 10 prosent sier at de har prøvd dette selv. Det er flere blant de unge under 35 år som har prøvd elektroniske sigaretter enn blant dem som er eldre enn 35 år. Et flertall av dem som har prøvd slike sigaretter, bruker også sigaretter eller snus.

30. januar

Lønn for ansatte i staten, 1. oktober 2013

Månedslønna økte med 1 500 kroner

Heltidsansatte i staten hadde en gjennomsnittlig månedslønn eksklusive overtidsgodtgjørelse på 43 500 kroner per 1. oktober 2013. Dette er 1 500 kroner, eller 3,6 prosent, mer enn på samme tidspunkt året før.

I tillegg til ansatte i forvaltningen omfatter statistikken blant annet arbeidstakere i den statlige delen av undervisning, samferdsel, helse- og sosialtjenester eksklusive helseforetakene, faglig teknisk tjenesteyting samt bygge- og anleggsvirksomhet. Gjennomsnittlig månedslønn eksklusive overtidsgodtgjørelse for heltidsansatte i helse- og sosialtjenester utgjorde i snitt 39 900 kroner. Dette var en økning på 3,4 prosent fra året før. Heltidsansatte i statlig bygge- og anleggsvirksomhet hadde en månedslønn eksklusive overtidsgodtgjørelse på 42 600 kroner, eller 3,9 prosent mer enn i 2012. Til sammenligning økte tilsvarende månedslønn med 2,8 prosent, til 43 900 kroner, i statlig undervisning hvor vi blant annet finner ansatte ved universitetene.

Forskjeller mellom kvinner og menn

Heltidsansatte menn hadde i snitt en månedslønn eksklusive overtidsgodtgjørelse på 45 200 kroner, mens kvinner hadde en tilsvarende lønn på 41 400 kroner. Dette utgjør en lønnsvekst fra 2012 på henholdsvis 3,9 og 3,2 prosent, eller 1 700 kroner for menn og 1 300 kroner for kvinner.

Forvaltningen

Heltidsansatte i statlig forvaltning hadde en månedslønn eksklusive overtidsgodtgjørelse på 43 500 kroner, en vekst på 1 700 kroner eller 4,1 prosent fra samme tidspunkt året før. Statlig forvaltning omfatter blant annet generell offentlig administrasjon og økonomiforvaltning, utenrikssaker, forsvar, retts- og fengselsstyre samt politi- og påtalemyndighet.

Månedslønna eksklusive overtidsgodtgjørelse for heltidsansatte i retts- og fengselsvesenet var på 43 900 kroner. Dette tilsvarer en vekst på 1 100 kroner, eller 2,6 prosent, fra året før. Til sammenligning hadde heltidsansatte i politi- og påtalemyndighet en månedslønn på 43 600 kroner, som innebærer en vekst fra året før på 1 000 kroner eller 2,3 prosent.

Deltidsansatte

For å sammenligne lønna til heltids- og deltidsansatte regnes lønna til deltidsansatte om til heltidsekvivalenter, det vil si hva månedslønna ville vært om de jobbet heltid. Månedslønna eksklusive overtidsgodtgjørelse for alle deltidsansatte i staten er etter denne metoden beregnet til 39 300 kroner i gjennomsnitt. Det er en økning på 3,1 prosent fra året før. Deltidsansatte menn hadde en månedslønn på 42 000 kroner, mens kvinner hadde en månedslønn på 38 000 kroner. Dette tilsvarer en lønnsvekst på henholdsvis 3,4 prosent og 2,7 prosent.

29. januar

Arbeidskraftundersøkelsen, 4. kvartal 2013

Lavere yrkesdeltakelse blant menn

Fra 4. kvartal 2012 til 4. kvartal 2013 gikk yrkesaktiviteten ned blant menn. I løpet av samme periode gikk den noe opp blant kvinner, slik at yrkesdeltakelsen totalt sett forble om lag uendret.

Arbeidskraftundersøkelsen (AKU) viser at yrkesdeltakelsen, eller arbeidsstyrken i prosent av befolkningen i aldersgruppen 15-74 år, var på 70,9 prosent i 4. kvartal 2013. Dette var en nedgang på 0,1 prosentpoeng fra 4. kvartal året før. Siden befolkningsveksten i løpet av denne perioden var noe sterkere enn veksten i arbeidsstyrken, gikk arbeidsstyrken som andel av befolkningen ned. Nedgangen i yrkesdeltakelsen kom blant menn, blant kvinner gikk den opp med 0,2 prosentpoeng til 68,3 prosent i 4. kvartal 2013. Mennenes yrkesdeltakelse gikk ned fra 73,8 prosent i 4. kvartal 2012 til 73,3 i 4. kvartal 2013. Det meste av nedgangen i andelen yrkesaktive menn kom blant de i aldersgruppene 45-49 og 55-59 år.

30 000 flere sysselsatte siste år

Fra 4. kvartal 2012 til samme kvartal 2013 viser AKU en økning i antallet sysselsatte på 30 000 personer. Økningen i antallet sysselsatte kom både blant kvinner og menn og hovedsakelig i form av mer heltidsarbeid. Dette gjaldt for begge kjønn selv om deltidsarbeid er mye mer utbredt blant kvinner. I 4. kvartal 2013 jobbet 40 prosent av de sysselsatte kvinnene deltid, mot 14 prosent blant mennene.

Siden AKU er en utvalgsundersøkelse, må endringstall tolkes med varsomhet. Vi kan likevel si at en stor del av økningen i antallet sysselsatte kom i næringer hovedsakelig i privat sektor. Innenfor bergverksdrift og utvinning, som er dominert av olje- og gassnæringen, viste AKU en økning på 16 000 sysselsatte mellom 4. kvartal 2012 og 4. kvartal 2013. AKU viste også økning i sysselsettingen innenfor forretningsmessig tjenesteyting og innenfor bygge- og anleggsvirksomhet, med henholdsvis 13 000 og 11 000 flere siste år. Innenfor transport og lagring viste AKU en nedgang på 15 000 sysselsatte mellom 4. kvartal 2012 og 4. kvartal 2013.

Flere jobber innenfor akademiske yrker

Andelen sysselsatte innenfor akademiske yrker har gått opp fra 25,2 prosent i 2011 til 26,5 prosent i 2013. Med akademiske yrker menes yrker som i dag normalt krever minst fire års høyere utdanning. På grunn av overgang til ny yrkesstandard i 2011 kan vi ikke gjøre direkte sammenligninger lenger enn tre år tilbake i tid, men det har vært en vekst i denne typen yrker gjennom hele 2000-tallet.

Stabil andel midlertidig ansatte

De 202 000 midlertidig ansatte i 4. kvartal 2013 utgjorde 8,3 prosent av de ansatte i alt. Andelen midlertidig ansatte har ligget rundt 8 prosent i hele perioden 2009-2013. Midlertidige ansettelser er mest utbredt innenfor undervisning, overnattings- og serveringsvirksomhet samt helse- og sosialtjenester. Sistnevnte næring sysselsetter klart flest personer, i 2013 jobbet hele 30 prosent av de med midlertidige ansettelser innenfor helse- og sosialtjenester. Det mest vanlige blant midlertidig ansatte er å være ansatt som vikar. I 2013 var 42 prosent av de mid-

lertidig ansatte vikarer, mens 19 prosent var ansatt på engasjement/prosjekt og 16 prosent som ekstrahjelp.

31 prosent langtidsledige

Arbeidsledigheten var om lag på samme nivå i 4. kvartal 2013 som i 4. kvartal 2012. I 4. kvartal 2013 utgjorde de langtidsledige 31 prosent av de arbeidsledige, omtrent uendret fra 4. kvartal 2012. Langtidsledige er personer som har vært arbeidsledige i mer enn 26 uker. Den gjennomsnittlige tiden en arbeidsledig person hadde vært arbeidsledig på måletidspunktet, var 27 uker i 4. kvartal 2013, en uke lengre enn i tilsvarende kvartal året før.

Unge verken i arbeid eller utdanning

I 2013 var 7 prosent av personene under 30 år verken sysselsatt eller under utdanning. Internasjonalt kalles denne gruppen for NEET, som står for "not in employment, education or training". I mesteparten av perioden 2006-2013 har andelen ligget rundt 6-7 prosent og i 2013 var det 70 000 personer i denne gruppen. Høyest andel finner man blant de i alderen 25-29 år og blant kvinner. Merk at vi regner gruppen utenfor arbeid og utdanning i prosent av befolkningen 15-29 år, ikke i prosent av arbeidsstyrken slik som ved arbeidsledighetsprosenten. Merk også at det ikke er noen motsetning mellom å være i denne gruppen og å være arbeidsledig. Blant de 70 000 under 30 år som verken var i arbeid eller utdanning i 2013, var 25 000 arbeidsledige.

29. januar

Utslipp til luft av miljøgifter og svevestøv, 1990-2012

Reduserte utslipp av miljøgifter fra industrien

Utslipp til luft av de fleste miljøgifter gikk ned i 2012. Nedgangen skyldes først og fremst nedleggelse og driftstans i treforedlingsindustrien.

Utslippene til luft av flere tungmetaller, arsen, dioksiner og PAH (polysykliske aromatiske hydrokarboner) gikk ned i 2012. Nedgangen skyldes redusert aktivitet i deler av industrien. Størst nedgang var det i treforedling (papir- og papirvareindustri) og innenfor metallindustri og kjemisk industri. For metallproduksjon varierer utslippene av miljøgiftene også fordi det er varierende

innhold av miljøgifter i råvarer og reduksjonsmidler. Utslippene av svevestøv har økt siden 2011.

Nedgang for de fleste utslipp etter 1990

Utslippene av de fleste miljøgiftene er betydelig redusert siden 1990. Årsaken til nedgangen i perioden er først og fremst utslippsreduksjoner innenfor industri og bergverk. Både rensetiltak, prosessomlegging og lavere aktivitet i en del næringer har gitt minskede utslipp. Norge har nasjonale mål om å få ned utslippene i forhold til nivået i 1995. Internasjonalt har Norge dessuten forpliktet seg til å redusere utslippene av utvalgte miljøgifter i forhold til nivået i 1990.

Svevestøvutslippene opp med 6 prosent

Det ble sluppet ut 45 900 tonn svevestøv (PM 10) i 2012. Det er en oppgang på 6 prosent fra året før. Halvparten, eller om lag 23 000 tonn, av svevestøvutslippene i 2012 stammer fra vedfyring. Vedforbruket i boliger og fritidsboliger gikk opp med 5 prosent fra 2011 til 2012, mens det beregnede utslippet av svevestøv fra vedfyring økte med 4 prosent. Fordi en større andel av veden brennes i vedovner med ny, mer miljøvennlig teknologi, har utslippene økt mindre enn forbruket. Utslipp fra industri og bergverk bidro med 9 700 tonn, det vil si 21 prosent av svevestøvutslippene i 2012. Motorredskaper og veistøv/dekkslitasje stod for henholdsvis 7 og 4 prosent av utslippene.

Lavere utslipp av dioksiner

Det ble sluppet ut 22 gram dioksiner i 2012. Det er en nedgang på 4 prosent fra året før. Siden 1990 har dioksinutslippene blitt redusert med mer enn 80 prosent, og en stor del av nedgangen skyldes nedleggelser innenfor industri og bergverk. I tillegg har utslipp fra energiforsyning gått tilbake med 94 prosent fra 1990 til 2012 på grunn av innføring av rensetiltak ved avfallsforbrenningsanleggene. Tidsserien for utslipp av dioksiner er vesentlig endret for alle år tilbake til 1990.

De siste årene har dioksinutslippene vært relativt stabile. Vedfyring er nå den viktigste kilden til utslipp av dioksiner, og bidro til 36 prosent av disse utslippene i 2012. Brenselsutslipp fra skip og båter samt prosessutslipp fra metallpro-

duksjon stod for henholdsvis 19 og 7 prosent av dioksinutslippene.

Reduserte utslipp av PAH-4

Prosessutslipp fra aluminiumsindustrien er den viktigste kilden til utslipp av PAH-4. Aluminiumsindustrien bidro med 50 prosent av disse utslippene i 2012, mot 84 og 58 prosent i henholdsvis 1990 og 2011. Hovedårsaken til nedgangen fra aluminiumsproduksjon er utfasing av Søderbergteknologi.

Vedfyring er den nest viktigste kilden til PAH-4-utslipp, og bidro med 24 prosent av utslippene i 2012, mot henholdsvis 7 prosent i 1990 og 21 prosent i 2011. Utslipp fra veitrafikk stod for 15 prosent av PAH-4-utslippene i 2012. Dette inkluderer også slitasje på vei, dekk og bremses.

Nedgang i utslipp av HCB

Utslipp til luft av HCB (heksaklorbenzen) er for første gang inkludert i utslippsberegningene. Totalt er det beregnet et utslipp av HCB på 1 300 gram for 2012. Utslippene av HCB har gått ned med 99 prosent i perioden 1990 til 2012, og dette skyldes i hovedsak nedleggelse av magnesiumproduksjonen. Utslipp fra veitrafikk bidro med 52 prosent av HCB-utslippene i 2012.

Reduserte utslipp av kvikksølv, bly, krom, arsen og kadmiem

Nedgangen i utslippene av disse stoffene kan forklares med at flere store virksomheter innenfor kraftintensiv industri ble lagt ned eller hadde driftsstans i løpet av 2012. Størst nedgang ser vi i treforedling og i metallindustri og kjemisk industri.

Utslippene av kvikksølv var på 0,4 tonn i 2012. Utslipp til luft av kvikksølv er redusert med 4 prosent fra 2011 til 2012. I tillegg til lavere utslipp fra treforedlingsindustrien var det også reduserte utslipp fra produksjon av ferrolegering. Prosessutslipp fra metallindustrien stod for 13 prosent av de totale kvikksølvutslippene i 2012, mot 43 prosent i 1990. Totalt bidro industrien med 22 prosent av kvikksølvutslippene og er den viktigste utslippskilden. Forbrenning uten energiutnyttning, som blant annet omfatter kremasjoner, er den nest viktigste utslippskilden.

Det ble sluppet ut 5,6 tonn bly til luft i 2012, en nedgang på 10 prosent fra 2011. Slitasje av bremseklosser og

prosessutslipp fra metallindustrien er de viktigste kildene til utslipp til luft av bly.

Utslippene av krom til luft var på 2,5 tonn i 2012. Forbrenning i treforedlingsindustrien er den viktigste kilden til utslipp av krom til luft. Utslippene av krom fra treforedlingsindustrien er redusert med 21 prosent siden i 2011.

Det ble sluppet ut 0,5 tonn kadmiem i 2012. Vedfyring i husholdninger og forbrenning i treforedlingsindustrien, hovedsakelig forbrenning av treavfall og avlut, er de viktigste kildene til utslipp av kadmiem til luft. Disse aktivitetene bidro med henholdsvis 29 og 18 prosent av det totale kadmiemutslippet i 2012. Utslipp fra treforedlingsindustrien er redusert med 36 prosent siden 2011. Utslipet av kadmiem er redusert med nesten 60 prosent siden 1990. Hovedårsaken til nedgangen de siste årene er lavere utslipp ved produksjon av jern, stål og ferrolegeringer, både på grunn av utslippsreduserende tiltak og noen bedriftsnedleggelse.

Det ble sluppet ut 1,3 tonn arsen til luft i 2012. Det er en nedgang på 24 prosent fra 2011. Variasjon i arsenutslippene de senere årene skyldes varierende arseninnhold i råvarer og reduksjonsmidler som blir brukt ved produksjon av metaller. Utslipp fra industri og bergverk utgjorde omtrent halvparten av de totale arsenutslippene i 2012. De totale arsenutslippene er redusert med 62 prosent siden 1990.

Stabile utslipp av kobber

Det ble sluppet ut 29 tonn kobber til luft i 2012. Dette er 13 prosent høyere enn i 1990. Slitasje av bremseklosser er den viktigste kilden til utslipp til luft av kobber.

28. januar

Navn, 2013

Emma og Filip mest brukte fornavn i 2013

Emma har vært klart mest brukte jentenavn i senere år og er tilbake på topp. Filip, sammen med Philip, Phillip og Phillip, gjør et kjempehopp og blir årets guttenavn.

Overraskelsene i 2013 kommer på guttesiden. Fire varianter av Filip hopper opp 18 plasser og tar 1. plass. William klatter

opp fra 6. til 2. plass. Først på 3. plass kommer de senere års topp, Lucas.

«Han som elsker hester»

Filip kommer fra gresk, Philippos, og betyr «Han som elsker hester». Mange kjenner navnet fra apostelen Filip i Bibelen. Navnet er lite brukt før det tar seg opp fra 1980. Tidligere var Philip mest vanlig skrivemåte, men de siste ti årene har Filip overtatt. Filip var mest brukte guttenavn i Sverige rundt årtusenskiftet.

Emma kom med et brak på navnetoppen i 2003 og har siden dominert. Jentenavnet hadde tidlig en bølge med topp i 1880, den neste begynte om lag 1990. Emma var 1990-tallets navn i Sverige og mye brukt internasjonalt før det kom til Norge.

Størst endringer på guttesiden

481 gutter fikk Filip med varianter som første fornavn i 2013, godt før William med 439. På 3. plass kom de senere års toppnavn Lucas med 425. Jakob, krabbet opp seks plasser til 5. plass, Isak, opp seks til 10. plass og Sebastian, opp sju til 13. plass. Alle fortsetter fremgangen fra tidligere år. På jentesiden datt fjordårets toppnavn, Nora, ned til 5. plass og gjorde dermed plass til de vanlige toppnavnene Emma med 426, Sara med 413 og Sofie med 384. Maja, som er populært i Sverige for tiden, gikk opp ti plasser, til 6. plass. Om Victorias store fremgang, opp ni plasser til 10., har noe med Sverige å gjøre, skal være usagt.

Andelen bibelnavn synker langsomt

Fortsatt slutter 52,8 prosent av jentenavnene på a eller ah. Dette er i likhet med de senere år, men skyhøyt over bunnen i 1947 med 12,4 prosent. Andelen gutter med navn fra Bibelen synker langsomt, på tross av Filip. Andelen er nå 20,9 prosent, mot toppen i 2006 på 22,9 prosent. Til sammenligning var det 1,5 prosent bibelnavn i 1952 og 9,4 prosent i 1880.

Navn som har hatt størst fremgang de siste årene, er Filip, William og Odin for gutter, og Sara, Alma og Adelen for jentene. I litt lengre perspektiv har Liam, Matheo, Aksel, Olivia, Alma og Ella hatt stor fremgang.

Trendene ofte fra Sverige

Mange trender er internasjonale. Særlig arver vi navnetrender fra Sverige. Filip og Emma er nevnt, og William var toppnavn 2011 og 2012. Alice har toppet

listen i Sverige i tre år nå, men har ikke spredd seg til Norge ennå.

Lokale variasjoner må man lete etter. Olivia er et navn i fremgang, som topper listen i Stavanger og er nummer to i Bærum. Mohammad med flere skrivemåter topper i likhet med tidligere år i Oslo. Oliver er øverst i Hordaland og Sogn og Fjordane. Mer kuriøst er en opphopning av Lucas på Hadeland (5,6 prosent) og rundt Lindås i Hordaland (5,9 prosent).

Kjært barn får flere navn

50,2 prosent av barna får mellomnavn, mens 8,6 prosent får etternavn med bindestrek. Økningen av bruken av bindestrek, som ble tillatt i 2003, er nå stoppet opp.

Med så mange mellomnavn og etternavn med bindestrek er det kanskje ikke så rart at bare 26,6 prosent av jentene og 21,4 prosent av guttene får flere fornavn. Mest brukte andrenavn for jenter er Sofie/Sophie med 555 og flest kombinerte med Emma. 522 hadde Marie som andrenavn. Blant guttene er Alexander/Aleksander det mest brukte andrenavnet, med 451. 300 fikk André som andrenavn, mens 160 fikk Johan.

23. januar

Allmennlegetjenesten, 2012

En av fem har besøkt kommunal legevakt

I løpet av 2012 hadde 19 prosent av befolkningen konsultasjon ved en kommunal legevakt. Andelen var høyest blant barn under 6 år, 36 prosent. Blant voksne var det en noe høyere andel med lav utdanning som besøkte legevakt, enn blant dem med høyere utdanning.

Legevakt brukes gjerne når fastlegekontoret er stengt og det oppstår sykdom eller skade som ikke kan vente til neste dag. Bruken av legevakt er lavere enn bruken av fastlege. Mens alle bosatte i Norge i snitt hadde 0,27 konsultasjoner ved legevakt i 2012, lå antallet konsultasjoner hos fastlege på 2,6 1. I likhet med bruken av fastlege var det en høyere andel kvinner enn menn som oppsøkte legevakt for konsultasjon, med unntak av dem over 80 år. At menns bruk av legevakt øker mer blant personer over 80 år enn hos kvinner, kan forklares med at det er høyere andel institusjonsboere

blant kvinner over 80 år enn det er blant menn.

Lavt utdannede ofte på legevakten

I befolkningen generelt var det en større andel blant lavt utdannede som hadde hatt konsultasjon ved legevakt, enn det var blant høyt utdannede. I aldersgruppen 30-49 år var det en av fem med grunnskoleutdanning som hadde minst en konsultasjon, mens det blant dem med universitets- og høyskoleutdanning var drøyt en av ti (12 prosent). Dette er i tråd med det man finner om betydningen av utdanningsnivå for bruk av andre helsetjenester, som bruken av fastlege. Betydningen av utdanningsnivå for bruk av legevakt var mindre blant de eldste, og blant dem over 90 år var det ingen forskjell.

Innvandrerens bruk av legevakt

I alle aldersgrupper var det en noe lavere andel innvandrere som har brukt legevaktjenester (konsultasjon hos lege) enn det var i den øvrige befolkningen, henholdsvis 15 prosent blant innvandrere og 17 prosent i den øvrige befolkningen. Det var høyest andel med besøk ved legevakt blant norskfødte barn av to innvandrereforeldre, med 22 prosent. Denne gruppen er aldersmessig ung og, som nevnt over, er det større bruk av legevaktjenester blant unge.

Når det gjelder bruken av legevaktjenester, er det i likhet med bruken av fastlegetjenester, store forskjeller mellom innvandrere fra ulike land og regioner. Ser vi på innvandrere delt inn etter fem opprinnelsesregioner, var det nokså lave andeler legevaktbrukere blant dem med bakgrunn i EU/EØS, Nord-Amerika, Australia og New Zealand, 11-12 prosent. Andelen brukere var høyere blant dem med bakgrunn fra Europa utenfor EU/EØS (for eksempel Russland og Balkan), og Asia, Afrika og Latin-Amerika, med 16-17 prosent. Innvandrere med bakgrunn i de nordiske landene hadde besøkt legevakt i noe større grad enn innvandrere fra de øvrige delene av EU/EØS.

Bruken varierer også mellom ulike land

Hvis vi ser på bruksmønsteret i noen av de største innvandrerguppene i Norge, bekreftes stort sett mønsteret som kom fram ved sammenlikning av større regioner. Den høyeste andelen innvandrere

som har konsultert legevakt, kommer fra Iran, Tyrkia og Pakistan, med 22-20 prosent. Lavest andel som har konsultert legevakt, finner vi blant innvandrere fra Vietnam og Tyskland, med 11 prosent.

17. januar

Veitrafikkulykker med personskaade, desember 2013, foreløpige tall

188 omkom på veiene i 2013

En foreløpig oversikt fra politiet viser at 188 personer mistet livet i trafikken i 2013. Dette er en økning på 43 i forhold til 2012, hvor 145 personer mistet livet. I desembertrafikken omkom 21 personer.

Av de 188 som omkom i fjor var 101 bilførere og 31 bilpassasjerer, henholdsvis 90 menn og 42 kvinner. 24 av de omkomne var enten fører eller passasjer på motorsykkel eller moped, og 22 av disse var menn. 10 syklistene omkom, hvorav alle var menn, mens henholdsvis 9 mannlige og 8 kvinnelige fotgjengere og akende mistet livet i 2013-trafikken.

Til sammenlikning var det i perioden 2008-2012 i gjennomsnitt 96 bilførere, 37 bilpassasjerer og 26 motorsyklistene og mopedister som omkom. Femårs snittet for omkomne syklistene og fotgjengere/akende var henholdsvis 10 og 24.

144 personer omkom i single- og møteulykker

77 prosent av alle de trafikkdrepte i 2013 omkom i forbindelse med single- og møteulykker. 73 personer omkom i singleulykker, mens 71 omkom i møteulykker. De tilsvarende tallene for 2012 var henholdsvis 48 og 57 omkomne i de to ulykkesgruppene. Femårsgjennomsnittet for 2008-2012 viser 72 omkomne i singleulykker og 78 i møteulykker.

En av fem under 25 år

5 barn under 16 år mistet livet i trafikken i 2013, mot 4 i 2012. 34 ungdommer i alderen 16-24 år omkom, mot 26 året før. Gjennomsnittet for femårsperioden 2008-2012 var 48 omkomne i denne aldersgruppen.

I to aldersgrupper var tallet på omkomne betydelig høyere i 2013 enn snittet for femårsperioden 2008-2012. I aldersgruppen 45-54 år omkom 33 personer, mens 30 omkom i aldersgruppa 55-64 år. Gjennomsnittet de siste fem årene var henholdsvis 27 og 23 omkomne.

Flest omkomne i Buskerud og Rogaland

Buskerud og Rogaland hadde flest antall trafikkdrepte i fjor. For hele 2013 har 19 mistet livet i hvert av disse fylkene. Tallene for 2012 var henholdsvis 9 og 13. Aust-Agder hadde 4 trafikkdrepte, og var det fylket som hadde færrest omkomne i veitrafikkulykker i 2013.

Flest omkomne i august, oktober og desember

Sammen med august og oktober var desember den måneden med flest trafikkdrepte i 2013. I august omkom 25 personer, mens det i oktober omkom 22. I desember ble 21 personer drept i trafikken.

Høye tall for desembertrafikken

Den foreløpige oversikten viser at 21 personer mistet livet på norske veier i desember. Tilsvarende tall for desember 2012 var 6 omkomne.

Av de 21 omkomne i desember var 13 bilførere, 5 bilpassasjerer og 3 fotgjengere.

16. januar

Stortingsvalget, valgundersøkelsen blant innvandrere, 2013

Fortsatt lav valgdeltakelse blant personer med innvandrerbakgrunn

53 prosent av norske statsborgere med innvandrerbakgrunn, det vil si innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre, deltok ved stortingsvalget i 2013. Kvinner benyttet sin stemmerett mer enn menn. Valgdeltakelsen blant de yngste økte sammenlignet med valget i 2009.

Ved stortingsvalget i 2013 deltok 78 prosent av de stemmeberettigede i Norge.

Blant norske statsborgere med innvandrerbakgrunn var valgdeltakelsen bare 53 prosent, en forskjell på 25 prosentpoeng. Også ved tidligere stortingsvalg har deltakelsen blant personer med inn-

vandrerbakgrunn vært langt lavere enn i befolkningen ellers. Valgdeltakelsen blant norske statsborgere med innvandrerbakgrunn har vært stabil på rundt 50 prosent ved de fire siste stortingsvalgene.

Valgdeltakelse varierer etter landbakgrunn

Valgdeltakelsen varierer mye etter hvor innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre har landbakgrunn fra. Vi finner både den høyeste og laveste deltakelsen blant personer med europeisk landbakgrunn. Samlet deltok 55 prosent av dem med europeisk bakgrunn, men blant dem fra Sverige, Danmark og Tyskland var valgdeltakelsen omtrent den samme som i befolkningen ellers. Blant personer med innvandrerbakgrunn fra Balkan var deltakelsen derimot mye lavere. Av dem med bakgrunn fra Kroatia, Makedonia og Kosovo deltok bare rundt en tredel av de stemmeberettigede. Personer med bakgrunn fra Balkan hadde også lav deltakelse ved valgene i 2005 og 2009.

Utenfor Europa var det høyest valgdeltakelse blant dem med bakgrunn fra Sri Lanka, Somalia og Eritrea, alle med om lag 60 prosent. Blant personer med landbakgrunn fra Asia var deltakelsen 50 prosent, mens 53 prosent av dem med afrikansk bakgrunn deltok. Sammenlignet med valget i 2009 var det størst økning i deltakelsen blant personer med innvandrerbakgrunn fra Vietnam, fra 36 til 49 prosent. Størst tilbakegang i deltakelsen var det blant innvandrere med indisk opprinnelse. Ved valget i 2009 var de med indisk bakgrunn av landgruppen med høyest deltakelse, 60 prosent deltok. Ved fjorårets valg gikk valgdeltakelsen ned til 53 prosent.

Høyere deltakelse blant kvinner – og særlig blant kvinner fra Somalia

55 prosent av kvinnene med innvandrerbakgrunn deltok ved stortingsvalget sist høst, til sammenligning med 50 prosent

av mennene. Ved valget i 2009 var det ingen forskjell mellom menns og kvinners valgdeltakelse, begge kjønn hadde en deltakelse på 52 prosent. For noen enkeltland er forskjellene særlig store. Blant personer med innvandrerbakgrunn fra Somalia deltok 66 prosent av kvinnene, mot bare 51 prosent av mennene.

Høyere valgdeltakelse blant de yngste

Tall fra valgundersøkelsen for hele befolkningen viste en økning i valgdeltakelsen på henholdsvis 10 og 8 prosentpoeng blant de yngste aldersgruppene (18-21 og 22-25 år) sammenlignet med stortingsvalget i 2009. Også for dem med innvandrerbakgrunn økte deltakelsen blant de yngste ved 2009-valget, men ikke like mye. For aldersgruppen 18-25 år økte deltakelsen med 4 prosentpoeng, opp fra 40 prosent i 2009 til 44 prosent i 2013.

Valgdeltakelsen øker fortsatt med botid og med alder, men denne tendensen er nå mindre entydig enn ved tidligere valg. For personer med innvandrerbakgrunn samlet gjelder dette fortsatt. Men for personer med afrikansk bakgrunn har de med kortest botid høyest valgdeltakelse, og de i den yngste aldersgruppen (18-25 år) har høyere valgdeltakelse enn de eldste (60 år og over).

Personer med innvandrerbakgrunn utgjorde 6 prosent av de stemmeberettigede

Tallet på stemmeberettigede med innvandrerbakgrunn har økt med 50 000 personer sammenlignet med stortingsvalget i 2009. Tilsammen hadde 213 000 personer med innvandrerbakgrunn stemmerett i 2013. Dette utgjorde 6 prosent av alle med stemmerett ved fjorårets stortingsvalg.

Silvia Holmseth (red.)

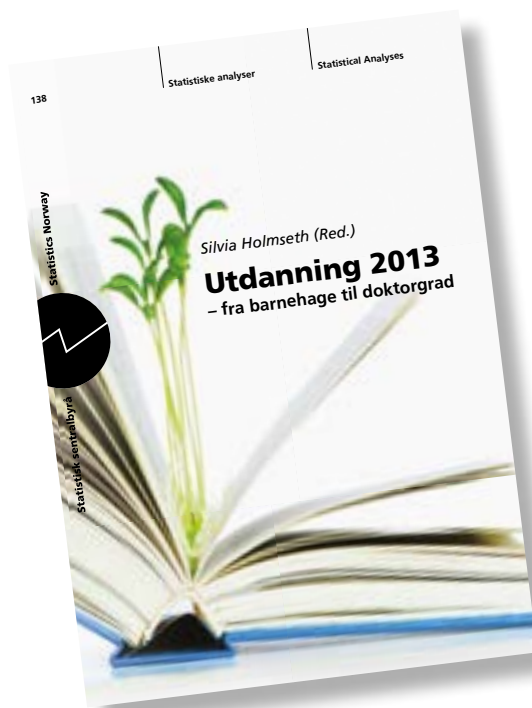
Utdanning 2013 **– fra barnehage til doktorgrad**

Utdanning 2013 – fra barnehage til doktorgrad beskriver situasjonen og utviklingen i det norske utdanningssystemet, fra barnehage til høyere utdanning, med analyser av utvalgte aspekter ved utdanningsløpet som kan påvirke videre utvikling av kompetanse og senere yrkesdeltakelse.

Publikasjonen er en oppdatering og utvidelse av Statistisk sentralbyrås tidligere publikasjoner om utdanning i serien Statistiske analyser:

Utdanning 2003 – ressurser, rekruttering og resultater,
Utdanning 2005 – deltakelse og kompetanse,
Utdanning 2007 – muligheter, mål og mestring,
Utdanning 2009 – læringsutbytte og kompetanse
Utdanning 2011 – veien til arbeidslivet.

Årets utgave inneholder ni artikler skrevet av forfattere fra Statistisk sentralbyrå og fra eksterne forskningsmiljøer.

Avsender:
Statistisk sentralbyrå

Postadresse:
Postboks 8131 Dep
NO-0033 Oslo

Besøksadresse:
Akersveien 26, Oslo
Oterveien 23, Kongsvinger

E-post: ssb@ssb.no
Internett: www.ssb.no
Telefon: 62 88 50 00

ISBN 978-82-537-8821-0 (Trykt versjon)
ISBN 978-82-537-8822-7 (Elektronisk versjon)
ISSN 0804-3321

Statistisk sentralbyrå
Statistics Norway

Returadresse:
Statistisk sentralbyrå
NO-2225 Kongsvinger

Avsender:
Statistisk sentralbyrå

Postadresse:
Postboks 8131 Dep
NO-0033 Oslo

Besøksadresse:
Akersveien 26, Oslo
Oterveien 23, Kongsvinger

E-post: ssb@ssb.no
Internett: www.ssb.no
Telefon: 62 88 50 00

ISBN 978-82-537-8875-3 Trykt versjon
ISBN 978-82-537-8876-0 Elektronisk versjon
ISSN 0801-7603 Trykt versjon
ISSN 0809-4713 Elektronisk versjon

ISBN 978-82-537-8875-3

Statistisk sentralbyrå
Statistics Norway